

Záhadné předměty jesenických sbírek

Pavel Rušar (ed.)

Záhadné předměty jesenických sbírek

Pavel Rušar (ed.)

Záhadné předměty jesenických sbírek

Vlastivědné muzeum Jesenicka a Vlastivědné muzeum v Šumperku
děkují Muzeu v Bruntále a jeho zaměstnancům za spolupráci
na přípravě této publikace.

Předmluva

Vážení čtenáři,

do rukou se Vám dostává publikace, která prezentuje bohatství jesenických muzeí a dokládá fakt, že muzejní instituce jsou tajemnými a inspirativními místy, která mohou rezonovat se současností na řadě úrovní. Ostatně pouhé spojení historie a Jeseníků evokuje tajemství jaksi přirozeně. A pokud se připojí i Rychlebské hory, napětí stoupá. Jak na nadcházejících stránkách uvidíte, o vzrušení nebude nouze ani ve spojení s konkrétními sbírkovými předměty opředenými řadou dohadů, nejasností původu či s pochybnou autenticitou. Věřím, že v neposlední řadě pro Vás tato publikace bude pozvánkou do expozic a na muzejní výstavy. Vystavený předmět je totiž příležitostí k debatě v novém kontextu. K debatě, která má sílu nahradit nejasnost poznáním.

Jan Žůrek

radní pro kulturu a památkovou péči Olomouckého kraje

Editor:

Mgr. Pavel Rušar

Autoři:

Mgr. Lukáš Abt (LA)

Mgr. Jakub Halama, Ph.D. (JH)

Mgr. Igor Hornišer (IH)

Mgr. Pavlína Janíčková (PJ)

Mgr. Michaela Kollerová (MKo)

Mgr. Mária Kudelová (MKu)

Mgr. Kristina Lipenská (KL)

Pavel Macháček (PM)

Mgr. Květoslava Málková, Ph.D. (KM)

Mgr. Matěj Matela (MM)

Mgr. Jan Petrásek (JP)

Mgr. Pavel Rušar (PR)

Mgr. Milan Rychlý (MR)

Mgr. Barbora Tomešová (BT)

© Olomoucký kraj, Vlastivědné muzeum Jesenicka,
Vlastivědné muzeum v Šumperku, Muzeum v Bruntále

Olomouc 2023
ISBN 978-80-7621-067-7

*Věnujeme všem muzejním badatelům,
profesionálním historikům i zapáleným
nadšencům, kteří v minulosti odkrývali tajemství
spojená s hmotnými doklady naší historie.*

Slovo úvodem

Milí čtenáři,

jste na počátku publikace, jejímž cílem je představit vybrané předměty z jesenických sbírek. Ne ledajaké. Tým autorů ze tří „jesenických“ muzeí se zaměřil na takové artefakty, které jsou spojeny se záhadou, obestřeny tajemstvím či souvisí s mýtem nebo pověstí. Výběr z našich muzejních sbírek je obohacen o zajímavosti soukromých sběratelů i jiných institucí a současně uvádíme, že Jesenickem v tomto případě nemyslíme ani Hrubý Jeseník, ani okres Jeseník, nýbrž celou oblast, o kterou se badatelé z našich řad – ať už v historickém, kunsthistorickém, etnografickém, či archeologickém smyslu – starají. Na onen horský masiv, který sídlá našich muzeí, tedy Jeseník, Šumperk a Bruntál, odděluje, je samozřejmě kladen důraz, nicméně zvolené předměty jsou spojeny rovněž s podhůřím a nížinami našich tří okresů.

Poděkování patří pracovníkům našich tří institucí, externím partnerům a studentům středních škol, kteří se ochotně zapojili do tvorby ilustrací této knihy. Jejich kreativita a občasná fabulace při přemýšlení nad osudem některých předmětů vedly k inspirujícím kresbám, které dávají příslib, že čtenář se při prohlížení publikace také pobaví a zasměje. Z tohoto důvodu čtenář jistě odpustí i různé styly kreseb.

Kurátor sbírkového fondu, návštěvník muzea i čtenář vlastivědné publikace jsou obvykle rádi, pokud se mohou o artefaktu dozvědět co nejvíce informací – odkud se vzal, k čemu se používal, jaký je jeho osud. Aspekt záhadnosti, zajímavosti a příslib tajemství však mohou být pro všechny tři zmíněné osoby ještě zajímavější. Tajemno a neznámo totiž odedávna přitahuje lidskou pozornost, probouzí zvědavost, chuť k objevování...

Příjemné čtení přeji

Pavel Rušar
ředitel Vlastivědného
muzea Jesenicka

Marie Gronychová
ředitelka Vlastivědného
muzea v Šumperku

Ema Havelková
ředitelka Muzea
v Bruntále

**Artefakt,
kuriózní
či symbolický**

Norimberská panna

Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. H 17062

Ve sbírkách šumperského muzea lze najít také spíše kuriózní předměty. Za jeden z nich můžeme označit i model údajného mučícího nástroje, tzv. norimberské panny. Na čtyřhranném dřevěném podstavci je upevněn bronzový dutý odlitek stojící ženy, která je zahalená do dlouhého pláště s límcem, hlavu má zakrytou čepcem. Přední polovina modelu je pohyblivá, lze se tak podívat do jeho útrobu, které ukrývají několik řad s hroty. Údaje o výrobcí nejsou známy, vznik tohoto modelu lze odhadovat ve 2. polovině 19. století.

Norimberská panna je považována za středověký mučicí, případně popravčí nástroj. Údajně byl poprvé použit na německém území v 16. století při popravě dopadeného penězokazce, ale spolehlivě to prokázáno není. Jindy bývá tento nástroj spojován již s obdobím antiky. V součas-

né době se historikové kloní k názoru, že norimberská panna je spíše novodobou fikcí. Skutečná panna se totiž nikde nedochovala a známy jsou zatím jen repliky či malé modely.

Zařazení modelu nástroje do muzejních sbírek by snad mohlo souviset s nechvalně známou etapou v dějinách regionu, a sice čarodějnickými procesy. Ty zachvátily velkolesinské panství i město Šumperk ve 2. polovině 17. století. Obviněné osoby byly v průběhu vyšetřování podrobovány výsledkům s užitím tortury. K tomu se používaly rozličné nástroje a pomůcky. U řady z nich je jejich existence a použití nezpochybnitelné, u jiných však převládají pochybnosti, zda nejsou spíše novějším výplodem lidské fantazie.

MKo

Nebo je to snad s norimberskou pannou úplně jinak?

Model je přibližně 10 cm vysoký a nachází se v depozitářích Vlastivědného muzea v Šumperku.

Menasova ampule

Slezské zemské muzeum

Inv. č. P 109

Zřejmě se už nikdy nedopátráme osudu malé hnědé až okrové oválné keramické nádoby s průměrem přibližně 6 cm, která byla nalezena při archeologických výkopech na hradu Rychleby začátkem 20. století. Na obou plochých stranách nese ampulka schematické vyobrazení orodujícího sv. Menase oděného v prosté tunice. Výjev je doprovázen dvěma kříži v oblasti rukou a v dolní části rovněž dvěma velbloudy.

Menas (* 285 † neznámé) byl římský voják, který uvěřil v božský původ Ježíše Krista, stal se křesťanem a poustevníkem. Za vlády císaře Diokleciána byl zřejmě v roce 296 umučen. Když císař Konstantin

Veliký legalizoval křesťanství, byla na místě Menasovy smrti v Egyptě vystavěna hrobka, u které tryskal pramen. Hrobka se stala vyhledávaným poutním místem a křesťané začali vyrábět ampulku na vodu s motivem orodujícího světce.

Nečekaný nález původem z daleké Afriky z dob raného středověku je na rychlebském hradu záhadou. Cesta ampulky přes celý kontinent až na rychlebský hrad by jistě odkryla mnoho minulých dobrodružství, která nám s největší pravděpodobností zůstanou navždy skryta.

PR

Průměr ampule je 6,6 cm, její výška 7,1 cm a tloušťka 2,2 cm. Menasova ampule je dnes vystavena v historické expozici Slezského zemského muzea v Opavě.

Kapesní hodinky a části projektilu

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 19242

První světová válka těžce zasáhla celý svět. Konflikt, na jehož počátku vojáci Jeho Veličenstva měli zahnat Srby mokrými onucemi a do švestek se vrátit domů, stál nakonec miliony lidských životů a trval bezmála čtyři a půl roku. Také z kraje pod Pradědem rukovaly tisíce mužů ke svým útvarům a již koncem léta 1914 přicházela jejich rodinám první oznámení o hrdinské smrti otců, synů a bratrů.

O přežití uprostřed válečné vřavy často rozhodovaly maličkosti nebo jen příslovecné štěstí. O velkém štěstí vypráví i příběh jednoho z předmětů depozitáře Vlastivědného muzea Jesenicka.

Inventární číslo H/JE 9187 patří ruské nábojové brašně z první světové války s nápisem „Малкиель“. Obdélníkové pouzdro na

náboje se upevňovalo na opasek a mělo odklopné víko, které jej uzavíralo na dva mosazné trny. Jak se nepřátelská sumka ocitla ve sbírkách regionálního muzea, je samo o sobě záhadou, neboť nepatřila k těm částem výstroje, o které by nějaký voják běžně obral zabitého protivníka. Na druhé straně je nutné vzít v úvahu, že v průběhu válečných let pobývali na Jesenicku ruští váleční zajatci z haličské fronty a v depozitáři muzea se zachovaly pozůstatky jejich pobytu na Jesenicku např. v podobě drobných uměleckých výrobků.

Skutečnou kuriozitou je však obsah pouzdra na náboje. Uvnitř sumky jsou totiž uloženy deformované kapesní hodinky s projektilem. Doprovodný lísteček obsahuje text: „Innliegend eine Uhr des Soldaten

Artefakt, kuriózní a symbolický

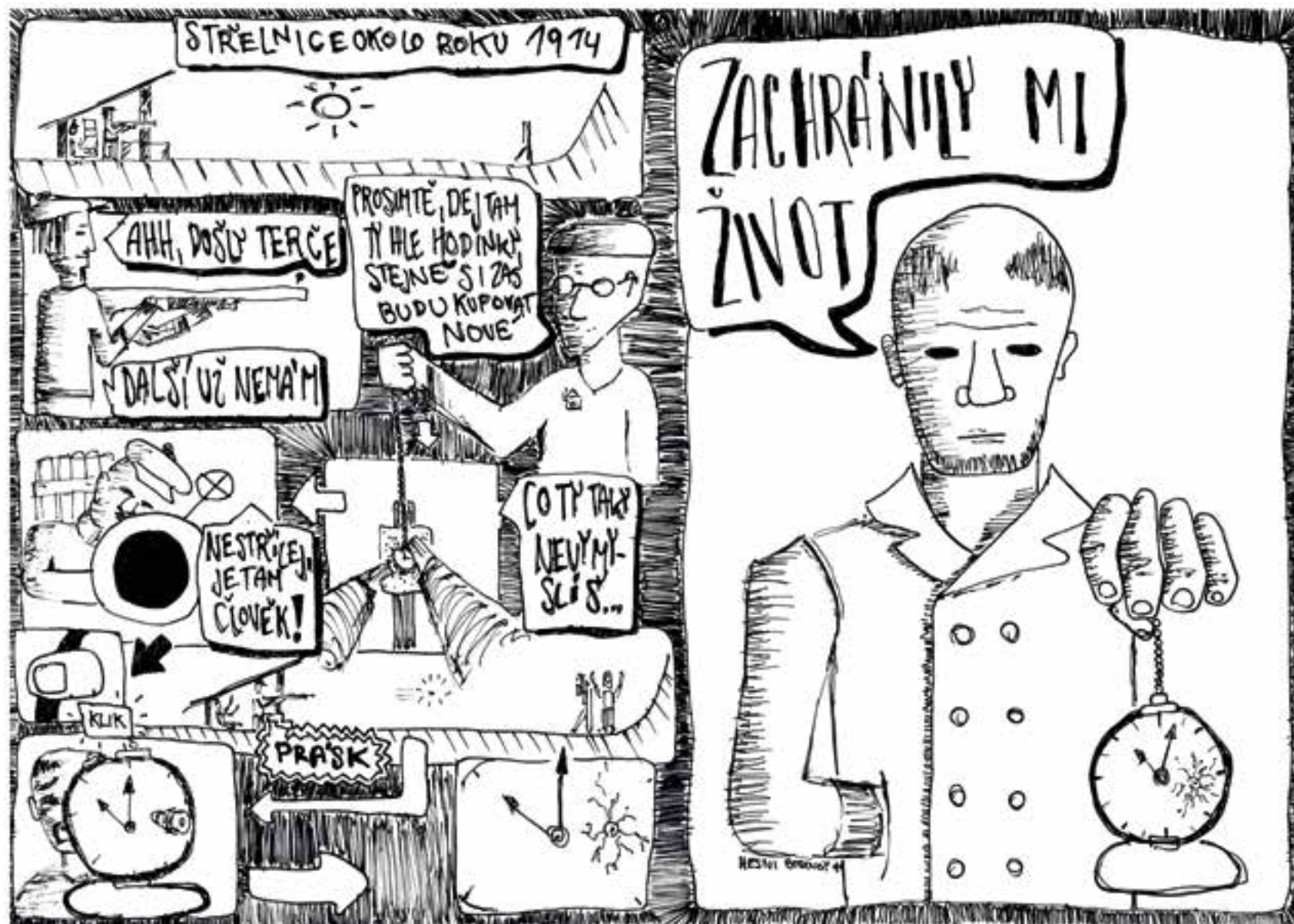
Hans Berg durch ein russisches Geschoss zertümmert (Uvnitř ležící hodinky vojáka Hanse Berga byly rozdrčeny ruskou kulou).“ Byl Hans Berg skutečně dítětem štěstěny a kapesní hodinky mu v kritickou chvíli výstřelu zachránily život? Jejich pozdější uložení v ruském nábojovém pouzdře mělo buď symbolický charakter (sumka není nijak

poškozena výstřelem, navíc se nenosila na hrudi), nebo čistě účelový, kdy muzejní pracovníci nábojové pouzdro pragmaticky využili jako vhodné úložiště pro dva drobné muzejní předměty, aby se neztratily.

PM

Projektil a hodinky jsou ke zhlédnutí ve Válečném muzeu Česká Ves.

Mohly snad hodinky zachránit život vojákovi i tímto způsobem?

Žena s vázou a Spící pierot

Vlastivědné muzeum v Šumperku

Inv. č. H 21028 (*Žena s vázou*),

Inv. č. H 14499 (*Spící pierot*)

Součástí kolekce uměleckých děl šumperského rodáka Kurta Halleggera (1901–1963) ve sbírce šumperského muzea jsou dva portréty, které svá tajemství odkryly až po autorově smrti. Prvním z nich je olejomalba z konce 30. let tradičně nazývaná *Žena s vázou*, druhým obrazem, datovaným do stejné doby, je *Spící pierot*.

Mladá dáma na obraze *Žena s vázou* je oděna do stylizovaného, divadelně působícího kostýmu balkánské venkovanky. Na plátně je zachycena z tříčtvrtečního profilu, upřeně hledí na diváka a v rukou drží vázu s kyticí tulipánů a pivoňek. Malba reflektuje autorovu zálibu v divadelní stylizaci a orientálních motivech, související s Halleggerovými zkušenostmi se scénickými návrhy a s jeho cestami do Řecka, na Jadran a do Maroka, které podnikl na počátku 30. let.

V portrétu spícího pierota autor zachytil pocity smutku a osamělosti jedinice v pomnichovském Československu. Muž v charakteristickém divadelním kostýmu odpočívá vsedě, s kytarou na klíně, opírá se o praktikábl za ním s hlavou zvrácenou vzad, oči má zavřené. Ponurá atmosféra olejomalby, kterou umělec signoval, avšak nedatoval, odpovídá charakteru tvorby autora ze sklonku 30. let.

Kurt Hallegger studoval na akademiích ve Vratislavi, ve Vídni a v Praze, kde se roku 1926 usadil. Byl členem spolku Prager Secession. Po druhé světové válce se dobrovolně přihlásil k odsunu a v Německu následně působil v divadlech jako scénický výtvarník. Když se v prosinci 1964, nedlouho po smrti umělce, zahajovala první poválečná Halleggerova autorská výstava, zavítala do šumperského muzea i vdova po Kurtu Halleggerovi malířka Amei Hallegger – Bunzl.

Nejenže definitivně vyvrátila pochybnosti o pravosti obrazu *Žena s vázou*, které navzdory přítomnosti signatury v pravém dolním rohu plátna mezi odborníky přetrvávaly, ale především prozradila, že malíři modelem stála ona sama, což potvrzují rovněž dochované fotografie Amei z mladých let. S Amei se pojí i jedna regionální zajímavost. Právě ona v roce 1932 navrhla podobu sošky slúněte, které je dodnes neodmyslitelným symbolem Králického Sněžníku. Manželé Halleggerovi patřili k okruhu umělců a sportovců Jescher, jehož členové se scházeli na Lichtenštejnově chatě na úbočí Králického Sněžníku a za svůj symbol si zvolili právě slúně. K připomenutí půlstoletí od malířova úmrtí šumperské muzeum v roce 2013 opět uspořádalo výstavu Halleggerova díla, kterou navštívili i umělcův synovec Victor Arleth s chotí Rutt, sběratel Rainer Naser a Hans-Peter Zahn, znalci Halleggerova díla. Díky jejich postřehům a cenným fotografiím z rodinného archivu se podařilo určit, že do tklivé malby spícího pierota umělec ukryl svůj vlastní autoportrét. Zachytil sám sebe jako zemdlenou lidskou bytost, která se v ústraní pokouší přechkat útrapy válečného útlatku a společenské i tvůrčí nesvobody.

*Rozměry obrazu jsou 82 cm na výšku
a 68 cm na šířku. Žena s vázou se nachází
v depozitářích Vlastivědného muzea v Šumperku.*

V tomto katalogu je jen málokterá záhada považována za vyřešenou, ale dlouhé spekulace a půtky mezi kunsthistoriky vzaly v tomto případě definitivně za své. Malíř do portréту dámy ze šumperské muzejní sbírky ukryl portrét své manželky a obraz spícího pierota je jeho vlastním autoportrétem. Obě

díla jsou dlouhodobě uložena v depozitáři a prezentována při krátkodobých výstavách. Obraz Spícího pierota je však důvěrně znám návštěvníkům šumperského divadla, protože jeho věrná reprodukce je součástí stálé výzdoby tamějšího Secesního sálu.

KL

Rozměry obrazu jsou 78,5 cm na výšku a 68 cm na šířku. Spící pierot se nachází v depozitářích Vlastivědného muzea v Šumperku.

Kristus nad Šumperkem

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. H 32224*

Řadu dosud nezodpovězených otázek vyvolává olejomalba zachycující Krista hledícího od někdejší Družstevní chaty (původně německá chata „Freundschaft“) dolů na město Šumperk. Obraz zasazený do bohatě vyřezávaného rámu v roce 1938 signoval a datoval šumperský malíř Alfred Meissner. Realisticky pojatá malba zachycuje z profilu stojící postavu Krista, který vztahuje pravici nad město, malebně rozložené v údolí mezi kopci. I když na první pohled Kristus vypadá, jako by městu žehnal, zobrazený ikonografický typ spíše odpovídá námětu Pláč nad Jeruzalémem. Ten je součástí velikonočního příběhu, na jehož počátku Kristus přijíždí na oslátku do Jeruzaléma. Když však na město pohlédne z nedalekého návrší, zapláče nad duchovní zaslíbeností jeho obyvatel.

Malba byla do muzejních sbírek zakoupena v roce 2012, zajímavostí bezesporu je, že původní majitel nechal zaretušovat sluneční kotouč s hákovým křížem, který se nacházel na obraze v partiích oblohy. V této souvislosti se jeví pozoruhodné věnování, které se dochovalo na rubové straně plátna. Z něj se dozvídáme, že obraz darovala své dceři Heleně na památku její svatby z 22. února 1936 Antonie Tenglerová,

kteřá žila v Šumperku na Mondscheingasse 2 (zaniklá ulice mezi dnešními ulicemi Gen. Svobody a J. z Poděbrad). Coby mírně opožděný svatební dar dceři se nám veduta města se zářícím hákovým křížem na obloze zdá přímo mrazivá. Souvisela svastika s politickou orientací dárkyně? Nebo obdarované? Ve spojení se zvoleným námětem obrazu, kdy Kristus pláče nad Šumperkem – Jeruzalémem, se však nabízí i jiné vysvětlení. Svastika nutně nemusela souviset s demonstrací loajality objednatelky nastupujícímu nacismu, jakou známe z dobových pohlednic, ale naopak se steskem nad pomnichovským osudem sudetského města, kde rodina nakonec prožila tři desetiletí. Nebo je snad vše úplně jinak a obraz měl zcela jinou duchovní podstatu? Šlo o symbol náboženský? Točila se snad ramena kříže doleva? Napovědět by mohla budoucí expertíza.

Dcera Helena s manželem po sňatku žila v Praze a Vratislavi, počínaje rokem 1939 se usadila opět v Šumperku. Matka i dcera Šumperk opustily až v době poválečného vysídlení německého obyvatelstva.

KL

Obraz s rozměry 72,5 cm na výšku a 118 cm na šířku, nachází se v depozitářích Vlastivědného muzea v Šumperku.

Psotníkový čepeček

Muzeum v Bruntále
Př. č. 2293/63

Nenápadná drobná skládací čepička ušitá z bílého brokátu se zeleným květinovým vzorem a obšitá zlatým dracounem, na rubu podšitá červenou tkaninou, představuje tzv. psotníkový čepeček pro kojence. Sloužil na ochranu nejmenších dětí před psotníkem, který byl v minulosti jednou z nejčastěji uváděných příčin úmrtí u dětí. Názvem psotník (v německy psaných matrikách Fraiss, Fraisen, latinsky Convulsio) se zpravidla označovalo horečnaté onemocnění, které doprovázely křeče vedoucí k úmrtí dítěte v raném věku. Jednalo se pravděpodobně nejčastěji o tetanické křeče spojené s bezvědomím.

Vzhledem k nízké úrovni medicínských znalostí i hygieny byla ještě v 19. století dětská úmrtnost značně vysoká. Na konci 19. století dosahovala u dětí do pěti let věku téměř 30 %. Vše se změnilo teprve kolem poloviny 20. století, a to nejen v souvislosti s vyšší hygienickou úrovní, ale především díky rozšíření užívání penicilinu (objeven roku 1928) a následnému rozvoji antibiotik. V současnosti dosahuje dětská úmrtnost pouze nižších jednotek promile.

Nemůžeme se tedy divit, že rodiče v minulosti hledali nejrůznější cesty k ochraně svých dětí, a to i prostřednictvím víry v rozmanité ochranné předměty, k nimž psotníkový čepeček patří. Jeho kouzlo nespočívá

v krásném provedení, ale v hlubokém lidovém přesvědčení o jeho síle. Odedávna lidé věřili, že určité předměty mohou nést náboj nadpřirozené síly, dokážou odvrátit zlo a ochránit nositele. Pověrami obklopený čepeček byl vnímán jako talisman či amulet ochrany před zlou mocí způsobující nemoc. Častějšími předměty užívanými pro podobné účely byly vyřezávané dřevěné sošky, kříže či svěcené předměty, relikvie nebo medaile. Původní účel a smysl těchto předmětů se může zdát překonaný, nicméně stále v nás probouzí zvědavost a fascinaci. A přiznejme si – kdo z nás nikdy nenosil nic pro štěstí?

Psotníkový čepeček je nejen půvabným artefaktem minulosti, ale také nám připomíná stálou lidskou potřebu hledat bezpečí a naději ve fyzických předmětech. Ta překračuje hranice času a kultury.

Čepeček na fotografii byl používán v Bruntále v rodině Kurzweilů, místních obchodníků a průmyslníků, kteří vlastnili obchody se smíšeným zbožím a provozy na výrobu rosolky, likérů a barev. Do bruntálského muzea ho zapůjčili kolem roku 1920. V roce 1932 si ho rodina vyžádala nazpět a definitivně ho do muzea uložila v roce 1946 před svým nuceným odchodem do Německa.

KM

Čepeček je přibližně 12 cm vysoký, je umístěn v depozitářích Muzea v Bruntále.

Bádání nad vybranými předměty a snaha zachytit příběh ilustrací okořenil často i černý humor.

Sklenička se zednářskými motivy

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 785

Svobodné zednáře dosud obestírá háv tajemna, způsobený cílenou utajeností jejich činnosti. Díky tomu se stali předmětem mnoha konspiračních teorií, donedávna živených i římskokatolickou církví. Realita je však o poznání prozaičtější. Zednářské lóže začaly vznikat počátkem 18. století v Anglii jako typické produkty osvícenství. Členy těchto klubů, pocházejících především z vyšších společenských vrstev a z řad inteligence, spojovala snaha o zdokonalení sebe i lidstva na základě nejvyšších morálních hodnot, jako jsou tolerance, svoboda či rovnost. Mezi členy lóží bychom našli mnoho velkých jmen světových dějin, od George Washingtona po Winstona Churchilla, v našich končinách pak namátkou Jana Evangelisty Purkyně či Alfonse Muchu.

Sdružování a komunikace zednářů se řídí jasně danými pravidly rituálního charakteru, který nemínil ani oblast stolování. Členové lóží si tak připíjeli speciálními číši s osobitým dekorem. Protože přípitky byly ukončovány ráznými údery sklenic o stůl (což má původ u francouzských důstojníků), bylo voleno sklo s masivními dny. V našich zemích se tento typ skla vyráběl s jistotou již v 60. letech 18. století převážně v severních Čechách, kde několik sklářských podnikatelů bylo členy zednářských lóží. Výrobky se kromě domácí půdy hojně distribuovaly i do západní Evropy a zamoří. Produkce nezaknula ani po roce 1794, kdy

císař František II. existenci zednářských lóží neumožnil. Vzdor potenciálním restrikcím zednáři přetrvávali, coby členové zahraničních lóží, a roku 1918 byla jejich činnost opět legalizována. Nacistická i komunistická diktatura zákaz obnovila.

Jeden z příkladů zednářského skla, jež se stalo předmětem zájmu badatelů až v novém tisíciletí, se překvapivě zachoval i ve sbírkách jesenického muzea. Na skleničce vyrobené v letech 1825–1850 zřejmě na severu Čech lze spatřit většinu z nejčastěji využívaných motivů: trojúhelník s hebrejskými slovy Jahve, tedy Bůh, dále sedm schodů k Šalamounově chrámu, slunce a měsíc obklopený hvězdami, kružidlo s úhelníci, rakev v hrobě, zkřížené klíče a meče či zednickou lžici s kladivem. Záhadou nicméně zůstává, za jakých okolností a kdy se sklenička dostala do muzea. O přítomnosti zednářské lóže v Jeseníku totiž nemáme žádné informace, což ale přirozeně neznamená, že zde nemohla fungovat. Do sbírek však skleničku mohl darovat i některý z četných lázeňských hostů či návštěvníků města, např. z Kladska, kde lóže vznikla již roku 1802. Přítomnost zednářů je doložena rovněž v nedaleké Nise a samozřejmě v Bratislavě.

S jistotou lze říci jediné to, že se nejedná o nějaký ukázkový kus, ale nepopíratelně o hojně využívané stolovací sklo – dno skleničky je totiž značně obité.

MM

Sklenička má výšku okolo 13 cm, nachází se v depozitáři Vlastivědného muzea Jesenicka.

Zlomek opukového reliéfu z Petrových kamenů

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 18 257

Petrovy kameny. Už jen samotný název třetího nejvyššího vrcholu Hrubého Jeseníku s charakteristickou skalní siluetou evokuje tajemno. Díky úzké vazbě na čarodějnické procesy probíhající na Šumpersku a Jesenicu v 17. století získalo toto místo nadregionální proslulost. Slety domnělých čarodějnic a čarodějů však nejsou jediným mystickým fenomén spojeným s Petrovými kameny, vrchol je dosud opředen mnoha nevyřešenými záhadami. Ukrýval se zde malíř Hagenbach se svou milou před pronásledovateli? Opravdu se u skaliska odehrávaly bohoslužby luteránů mířících v dobách rekatolizace do emigrace? Nebo zde hrabiví hledači vzácných kovů umístili něco, co mělo obyvatele Jeseníků od případné cesty ke skále odradit?

I kdyby odpověď na každou z otázek zněla zamítavě, Petrovy kameny se dobré pověsti rozhodně netěšily. A právě pověry o bezbožnosti tohoto místa měly vést koncem 17. století císaře Leopolda I. k tomu, že zde nechal vztyčit kamennou skulpturu se svatým motivem. V její přesné podobě se prameny různí, nejčastěji se ale zmiňují o vyobrazení svatého Petra či Panny Marie Bolestné s Kristem sňatým z kříže, tj. Piety. Kamenné dílo mělo o sto let později padnout za oběť racionalismu josefinské éry. Přestože se ještě z 19. století dochovala přímá svědectví o tom, že zde zůstaly fragmenty jakéhosi kamenného pomníku s vročením 1681, v průběhu moderních dějin bylo toto tvrzení většinou označováno za neprůkazné.

Pochyby vyvrátilo až jaro 1974, kdy pracovníci CHKO Jeseníky v čele s Karlem Švédou našli při úklidu okolo skaliska nanejvýš pozoruhodný objekt, úlomek kamenného reliéfu. Po konzultaci s odborníky Švéda určil původní rozměry opukového basreliéfu na zhruba 60 × 60 cm. Kámen nese stopy po úderech větším předmětem, zřejmě dlátem či větším kladivem, lze tedy skutečně uvažovat o cíleném poškození objektu.

Na předmětu lze spatřit dosud jasně viditelnou levou ruku od lokte po rameno neurčité postavy, snad Panny Marie, již přes rameno splývá plášť. Tento závoj je přidržován levou rukou další osoby v pozadí, která je – soudě podle části vousů – s velkou pravděpodobností muž. Pokud by tomu tak bylo, mohlo by se jednat o svatého Petra, a dohady o přítomnosti skulptury klíčnicka nebeského království spolu s bohorodičkou by se tak zakládaly na pravdě.

Následně byl objeven kus nosného sloupu a přímo na vrcholu skály pak i vytesaný čtvercový otvor zaházený kamením, jenž musel sloužit k ukotvení. Mimořádně vzácný nález, který lze považovat za důkaz existence posvěceného reliéfu na Petrových kamenech, věnoval Karel Švéda v srpnu roku 2020 jesenickému muzeu.

MM

Charakteristiky zlomku – výška 22 cm, délka 25 cm a hloubka v nejvyšším bodě 15 cm. Zlomek reliéfu se nachází v depozitářích Vlastivědného muzea Jesenicka.

Replika tzv. čarodějnické stolice

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 247

Potemnělé sklepení osvětlené pouze několika planoucími loučemi, z nichž jedna odráží světlo na strhanou ženskou tvář. Hledí na stůl s rozestavěnými mučicími nástroji, posledními zbytky sil naslouchá postupu jejich užití a kýve hlavou do stran na znamení nesouhlasu. Oběť procesů s domnělými čarodějnicemi právě postupuje první stupeň tortury a dále odvolává křivé nařčení. Následuje tak další krok, tentokrát je však pocítí na vlastním těle. Možností je více, kat a soudce nakonec sahají po dřevěné trojnožce, jejíž sedací část je opatřena desítkami kovových hrotů. Upevní nohy obviněné do kovových kroužků vespod a posadí nešťastnici na židli. Špičky hrotů se pomalu zabodávají... Bude zde trpět pouze předepsanou čtvrt hodinu, nebo se městské soudnictví dopustí porušení pravomoci? Přizná se mučená, nebo bude stále odvolávat a odsedí si na stoličce znovu další nekonečné minuty utrpení?

Tento expresivní popis soudu s užitím útrpného práva během tzv. čarodějnických procesů na Jesenicku probíhajících v 17. století bohužel není nijak zveličený a odpovídá znalosti o tehdejší praxi. Alespoň částečně podobné situace muselo zažít nejméně 250 osob, zejména žen, které nakonec od hrůz mučení osvobodila až poprava. Vedle textů soudních protokolů podává svědectví o způsobu vyšetřování velice názorným

způsobem i replika výše popsané stolice. Originál, resp. jeho zbytky, měly být nalezeny v polovině 19. století v půdních prostorách hospody v dnešním polském Jarosławu při hranici – tedy nikoliv přímo ve Zlatých Horách, jak je dosud uváděno a kde pravděpodobně probíhalo vyšetřování a výslechy. Tradice hovoří o tom, že byla vyrobena jistým zlatohorským truhlářem, který se nechal inspirovat ševcovskou trojnožkou. O osudech mučicího nástroje před tímto nálezem, tedy takřka po dobu tří set let, není bohužel nic známo. Po nález měla být stolice údajně přemístěna do Nisy a později, v průběhu 50. let 20. století, byla na jejím základě vytvořena věrná maketa a následně darována do jesenického muzea. O původním umístění originálu v Nise však hovoří pouze muzejní dokumentace. Ať už se zde původní stolice skutečně jistou dobu nacházela, či nikoliv, dnes o jejím umístění či vůbec dochování žádnými informacemi nedisponujeme.

Zatímco pro potřeby moderní expozice čarodějnických procesů byla zhotovena další kopie, původní maketa je v současnosti vystavena v Javornickém muzeu, a obě tak dodnes podávají bolavá svědectví patrně nejtragičtější epochy místní historie.

JP

Výška čarodějnické stolice je 48 cm, průměr podstavce činí 60 cm. Replika čarodějnické stolice je vystavena v Turistickém centru Soud v Javorníku, obdobná replika je pak umístěna v expozici čarodějnických procesů ve Vodní tvrz v Jeseníku.

Rokoková skříň ze zámku Jánský Vrch

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 7424

Pozadí osudů některých muzejních sbírkových předmětů bývá relativně často zaneseno nánošem času, ztrátou průvodních dokumentů nebo jen nepečlivostí muzejníků. Občas se podaří některé roušky podhalit díky jistým znakům, většinou však předměty o své minulosti důsledně mlčí. A ukrývají tajemství dále doslova v sobě, jako se to přesně stalo v případě rokokové malované skříně. Nešikovná manipulace při stěhování povolila zámek skříňových dveří a na překvapeného kurátora vykoul arch papíru připevněný na zadní stěně s ručně psaným textem v kurentu.

Dokument seznamuje s osudy tohoto kusu nábytku a sepsal jej v roce 1911 Franz Mittmann, ředitel měšťanské školy v Bernarticích. Skříň se dědila v jeho rodině od doby, kdy ji získal jeho předek Johann Amand Mittmann, majitel statku v Javorníku-Vsi, na dnešní Havlíčkově ulici. Při budování přístavby na blízkém zámku Jánský Vrch za vlády vratislavského biskupa a říšského knížete Josefa Kristiána Hohenloheho (1795–1817), na kterém se Mittmann podílel, mu byla jako splátka platby za práci darována právě tato skříň. Ta se stala vybavením zámku údajně ještě dříve, za Filipa Gottharda Schaffgotsche (1747–1795), či dokonce hraběte Filipa Ludvíka Sinzendorfa (1732–1747). Může tak pamatovat slavné období zámku, který se po slezských válkách znamenajících jejich rozdělení stal správním (a kulturním) sídlem rakouské části Slezska, a kdo ví, možná si do jejich útrob schovával notové záznamy jistý čas i věhlasný hudební skladatel Karl Ditters z Dittersdorfu. Skříň, dříve patrně určená pro reprezentativní zámecké prostory a vzhledem k požáru Jánského Vrchu v roce 1852 a událostem po druhé

světové válce dokládající podobu jeho původního vybavení, zhruba jedno století sloužila rolnické rodině Mittmannů, než byla jako doklad starého slezského nábytkářství darována muzeu. Patrně však po roce 1945 změnila načas adresu, neboť dle současné katalogizace měla být získána v roce 1971 z České Vsi.

Nábytek zároveň názorně ilustruje podobu lovecké zábavy v 18. století. Malovaný lovecký výjev na dveřích skříně zachycuje lovce v rokokovém oděvu, výzbrojí (puška, tesák aj.) a psem ve skoku. Uměleckou hodnotu zvyšuje rovněž železné kování u zámku a panty v podobě rokokaj z akantových listů a další malované motivy po stranách ustupující čelní strany skříně.

JP

Rokoková skříň je 170 cm vysoká, šířka činí 130 cm a hloubka 50 cm, je umístěna v depozitáři Vlastivědného muzea Jesenicka.

Pozůstatky obuvi šlechtického potomka?

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. H 24153–24156*

Na žádost Městského úřadu v Šumperku provádělo Vlastivědné muzeum v Šumperku v letních měsících roku 1993 (tehdy ještě jako Okresní vlastivědné muzeum) záchranný archeologický výzkum v kostele Zvěstování Panny Marie, jenž je součástí komplexu bývalého dominikánského kláštera. Výzkum objasnil mnoho domněnek ohledně stavebních úprav objektu a také pohřbívání v jeho interiéru. Upřesnit úplné počátky stavby kostela však bylo nemožné, jelikož obrovská barokní krypta, odkrytá v presbyteriu kostela, naneštěstí poničila starší vrstvy.

Alespoň ve východní části objektu se však zachovaly původní vrstvy a ve vlhké a kyselé půdě bylo objeveno několik pohřbů a v některých překvapivě také organické látky (kožené dílce bot). Jednalo se jak o pohřby řádových bratří, tak i šumperských měšťanů.

Nalezené díly kůže pocházely ze čtyř párů historické obuvi vyrobených z činné hovězí usně, pravděpodobně z 15. až 16. století. Zajímavý je však především jeden střevíc, a to dětská botička s červeným podpatkem, jež byla výsadou šlechticů. Je tedy možné, že ačkoli při archeologickém výzkumu nedošlo k očekávanému odkrytí žerotínské krypty (která byla pravděpodobně zrušena při stavbě hrobky dominikánů), zachytili archeologové pohřeb alespoň jednoho ze šlechtických potomků.

Dle historických zpráv mohlo být v kostele pohřbeno již v 16. století kolem deseti i více příslušníků rodu Žerotínů. Především se jednalo o Petra I. ze Žerotína, tehdejšího vlastníka města, s jeho blízkými a potomky. Jelikož to byl právě on, kdo měl po velkém požáru Šumperku v roce 1513 na obnově kostela a kláštera největší podíl, nechal si tento aristokrat v chrámu vybudovat rodinnou hrobku. Kam se tedy při budování velké dominikánské hrobky kolem roku 1725 všechna těla zemřelých šlechticů poděla? Pravděpodobně byla jen přemístěna na jiné místo v interiéru kostela. Mohla botička patřit některému z dětí této významné větve Žerotínů?

Zřejmě se to již nedozvíme, od výzkumu uběhlo již 30 let, a co víc, fragment botičky s červeným podpatkem, opakovaně zmiňovaný v odborné literatuře, se mezi souborem kožených částí bot v depozitáři archeologických sbírek šumperského muzea nenachází! Zda se do sbírek vůbec nedostal, nebo se před lety nevrátil z analýz, nám už ani jejich nálezce dr. Goš, ani expert na historickou obuv doc. Hlaváček nepoví. I přes veškerou pečlivost a snahu muzejních pracovníků k takovým případům někdy dochází.

BT

*Lokalizace předmětu již není možná,
ve sbírkách muzea se nenachází.*

Maska hanby z Ludvíkova

Muzeum v Bruntále
Př. č. 3549/63

V březnu 1922 položil kurátor Městského muzea v Bruntále na pracovní stůl pozoruhodný balíček. V něm se skrývalo cosi, co v minulosti svým nositelům rozhodně nepřinášelo ani čest a už vůbec ne slávu. Již podruhé byl zapisován do sbírek muzea předmět, označený jako maska hanby. První z předmětů pocházel podle dárce, rychtáře z Podlesí Eduarda Jahna, právě z Podlesí, druhý pak z nedaleké Staré Vody. Obě masky byly sestaveny z pruhů vytepané pásoviny, s roubíkem v místě úst a s naznačeným zdobením.

Železné masky hanby různých bizarních tvarů byly od středověku až do 17. století uplatňovány jako prostředky trestu pro neřestné a pomlouvačné osoby. Provinilec býval nejprve označen tabulkou se jménem a vinou a následně připoután k pranýři. Poté byl zašroubován do železné masky a dlouho stál u pranýře k vlastní hanbě a posměchu sousedů. S kovovou trubkou mezi rty s každým vydechnutím posměšně frkal a pískal.

Artefakt, kuriózní a symbolický

Třetí maska doputovala do muzea v květnu 1922. Dávné spravedlnosti sloužila v Ludvíkově. Na rozdíl od předchozích představovala tato maska dovedně naznačený obličej. Byla daleko propracovanější a mimo oči mohla skrýt celou tvář odsouzeného. Na vrcholku masky se tyčila rostlina s listy a květem, k hlavě bývala přichycována pásovinou a zajištěna šroubovacím

zámkem. A především – z úst jí trčela skoro 40 cm dlouhá trubička.

Je zajímavé, že se dochovaly masky hanby pouze z Podlesí, Staré Vody a Ludvíkova. Proč tomu tak bylo netušil ani dárce, ani kurátor Weiser. Snad v těchto končinách lidé klevetili více?

IH

Maska má výšku 43 cm, šířku 18 cm, její maximální délka (od týla ke konci rourky na místě úst) je 38 cm, obvod kolem krku dosahuje 59 cm, hmotnost je 1326 g. Masku je umístěna v depozitářích Muzea v Bruntále.

**Víme něco,
ale nevíme
mnoho**

Fotografie busty Tomáše Garrigua Masaryka

Terčem dlouhodobě napjatých vztahů mezi německými a českými obyvateli v Šumperku se v noci z 3. na 4. května 1938 stal pomník prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Fotografie poškozené sochy s poničeným nosem a spodní částí obličeje zachycuje její stav po vandalském činu, který vyvolal velkou vlnu rozhořčení nejen v Šumperku, ale po celé republice, a dokonce se tento incident stal předmětem interpelace v československém parlamentu.

Pomník prvního československého prezidenta stál původně na okraji náměstí mezi budovou českého reálného gymnázia a vilkou ředitele školy. Návrh na jeho postavení vzešel od zástupců české menšiny v městském zastupitelstvu a získal i podporu Ministerstva školství a národní osvěty, které přislíbilo také finanční prostředky na jeho realizaci. Slavnostní odhalení díla, jehož autorem se stal akademický sochař František Fabiánek (1884–1967), se konalo 21. června 1931 společně s otevřením nové budovy gymnázia. Mezi šumperskými Němci tato událost vyvolala značnou nelibost, která o sedm let později vyústila právě v osudný čin, kdy několik tehdy neznámých pachatelů kladivem poškodilo obličej sochy a na pískovcový podstavec namalovalo velký hákový kříž. V době, kdy se projevoval nacionalismus německého obyvatelstva mocně podporovaný henleinovskou stranou, tento skutek působil jako provokace, od které se šumperští Němci sice distancovali, dokonce vypsalí odměnu na dopadení pachatele, současně ale v německém tisku naznačovali, že sochu poničili sami Češi. Busta byla pietně zahalena státním praporem, autor ji provizorně opravil a koncem června 1938 byla vrácena na své místo a strážena.

Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. H 10 491/3 (fotografie na šířku);
Inv. č. H 10 491/1 (fotografie na výšku).

Po záboru Sudet Němci byla busta z pomníku odstraněna a dána do suterénu gymnázia, kde zůstala až do konce války. Po osvobození v květnu 1945 se však Masarykovo poprsí na původní místo nevrátilo. Předválečné poškození bylo příliš patrné a nově se na jejím stavu podepsalo i dlouhodobé nevhodné uložení ve sklepě gymnázia. Znovu se o navrácení sochy uvažovalo v roce 1968, ovšem její poškození po více než třiceti letech nebylo možné restaurovat, navíc i původní pískovcový blok podstavce pomníku se již rozpadl. V literatuře se dočteme, že busta byla mezitím ze sklepa přemístěna do šumperského muzea. Teprve v roce 1990 byla na původní místo instalována nová Masarykova busta od akademického sochaře Jiřího Jílka, kterou vytvořil již v roce 1969.

Vše by tedy mělo být jasné a průzračné jako křišťál: na náměstí je nová busta, v muzeu pak ona stará, poničená, jejímž autorem je Fabiánek. Jenomže sedí pouze první díl skládky. Na náměstí opravdu můžeme vidět Jílkovu bustu, ale co poničená busta v muzeu? Je tam? Ano, je. Nicméně není to ona Fabiánkova... Srovnáním vzhledu muzejní busty s fotografií oné poničené z roku 1938 lze nade vší pochybnost prohlásit, že se nejedná o stejnou sochu. Kde tedy opravdu skončilo její cestu původní Fabiánkovo dílo? A kde se zde vzala – rovněž poničená – třetí busta?

PJ

Fotografie mají rozměry 14 x 9 cm, digitalizáty jsou součástí digitálního archivu Vlastivědného muzea v Šumperku.

Tajemná lurdská jeskyně

Soukromá sbírka

Na přelomu 19. a 20. století doslova zaplavily západní a střední Evropu tzv. lurdské jeskyně, tedy křesťanské svatyně povětšinou se soškou Panny Marie, které se stavěly jak na význačných poutních místech, tak i v zahradách klášterů nebo občanských domů. Trend samozřejmě souvisel s údajnými opakovanými zjeveními Panny Marie chudé dívky Bernardettě Soubirousové v jihofrancouzských Lurdech během roku 1858.

Více než desítky těchto staveb je pak známá také na Jesenicku. Poněkud záhadně však působí dvě totožné dochované fotografie zachycující jednoho z vidnavských duchovních (ústní sdělení pamětnice K. Voráčové) u blíže neurčené lurdské jeskyně. Jeden ze snímků pochází z pozůstatosti z Vidnavy, druhý pak byl jako pohled-

nice z Javorníku odeslán Lině Schweidler do Dolní Lipové v roce 1915. Kromě masivní stěny grotty poskládané z lomového kamene je na vyobrazení patrný pramen vody, kovová schránka na dary pro údržbu jeskyně a také zřejmě smaltovaná cedulka s hůře čitelnou informací, že jeskyně byla patrně financována z fondu vídeňského městského okresu X. v roce 191?. Ani přes snahu regionálních badatelů a místních nadšenců se jeskyni či stopy po ní nepodařilo nalézt a bez dalších podrobností se tak zřejmě nestane ani v budoucnu. Nebo nám některý ze čtenářů poradí, kde na Javornicku, Vidnavsku nebo snad v jiné části Slezska původní rakouské monarchie se tato grotta nacházela?

LA

Fotografie kněze u lurdské jeskyně je součástí soukromé sbírky, originál má 14 cm na délku a 9 cm na šířku.

Rychleby v Rychlebech

Pro zajištění tzv. slezského Hubertova fondu (schles. Hubertusfond) vydala opavská firma A. Prachowny kolem roku 1908 sérii šesti dosud známých pohlednic označených Aus öst. schles. Jagdgebieten (Z loveckých terénů rakouského Slezska). Výtěžek z prodeje měl patrně podpořit rozvoj zmíněného loveckého spolku. Kromě vyobrazení skolených jelenů na blíže neurčitelném místě slezských Sudet snímky zobrazují ještě lov tetřívka na zimním Pradědu, najdeme mezi nimi ale i vyobrazení Rychlebských hor. Konkrétně záběr na fořtovnu u Javorníku, Tančírnu s výrazným klenem v Račím údolí, dnes již neexistující loveckou chatu Rösselbaude na Koníčku (tato dvě vyobrazení se objevují také na fotografiích ze skleněných desek ve sbírkách Vlastivědného muzea Jesenicka) a konečně záběr na skalnaté údolí s dřevěným domkem a stodolou označený jako Reichenstein. Toto toponymum může z běžného pohledu náležet dvěma místům v rámci zdejších hor – původnímu názvu polského města Złoty Stok a zřícenině Rychleby tyčící se nad Račím údolím.

Autentická scénérie zalesněných svahů skalního hřebene v širokém údolí může běžnému uživateli připadnout natolik jednoznačná, že je až podivem, že se lokaci

i přes usilovnou snahu českým ani polským badatelům dosud nepodařilo určit. V případě první možnosti, tedy že se jedná o okolí města Złoty Stok, připadá v úvahu pouze tzv. Schlackenthal (dnes údolí Zlatého Jaru). Nicméně vzhledem k tomu, že máme dobře zmapovanou zástavbu jak u štol na zlato při ústí údolí, tak i hlouběji po svahy Velkého Javorníku, zachycená fotografie do této lokality nezapadá. Tuto variantu vyvrací rovněž označení na pohlednici, hlásající evidentně rakouská lovecká území. Ve druhém případě, s ohledem na Račí údolí, obrázek nejvíce odpovídá severozápadnímu pohledu směrem od Isoldy. Ačkoliv by budova stojící naproti restauračnímu zařízení i po přestavbě v posledních letech do celkového obrázku zapadala, zcela jistě by tam nesešel výrazný skalní hřeben na dnes zalesněném vrchu Bezejmenné kóty 487 východně od Štítu. Téměř s jistotou můžeme pouze tvrdit, že vyobrazené skály jsou dle struktury formovány králickou ortorulou, a náleží tedy severní části Rychlebských hor. Vše tedy odpovídá tomu, že lokalita je opravdu „místní“. Kde tedy místo zachycené fotografie leží?

LA

*Fotografie je součástí soukromé sbírky,
originál má 14 cm na délku a 9 cm na šířku.*

Medaile cyklistického spolku Thesalia

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. H 33 483*

Na první pohled se zdá, že na medaili s očkem vyražené z lesklého kovu není nic záhadného. Na reversu čteme v opisu text kapitálkou: MÄHR. SCHÖNBERGER RADFAHRER-CLUB *THESALIA*, ve středu je nápis: III. PREIS. Na aversu pak vidíme reliéf cyklisty jedoucího na jízdním kole. Očko slouží k provlečení stuhy. Z těchto základních parametrů vyplývá, že jde o medaili šumperského cyklistického klubu Thesalia udělenou třetímu jezdcí v závodu.

Víme tedy, o jaký předmět jde, kdo ho vydal a k čemu sloužil. Ovšem podle dostupných informací cyklistický klub s tímto jménem v Šumperku neexistoval, resp. není o něm nikde žádná zmínka, mlčí rovněž archivní materiály nebo místní tisk. Medaile není datována, takže nelze určit její vznik ani to, o jaký závod šlo, odkud a kam vedla trasa, kdo se účastnil či kdo ho vyhrál. Podle německého nápisu a vyobrazení typu

jízdního kola na reliéfu bychom mohli alespoň rámcově předmět datovat nejpozději do 30. let 20. století. První známý cyklistický spolek v Šumperku vznikl v roce 1889, v jeho názvu se ale neobjevuje žádné konkrétní jméno, nesl jméno I. Deutschen Radfahrervereines Mährisch-Schönberg a zanikl patrně před rokem 1911. Významným německým cyklistickým spolkem byl Německý cyklistický spolek Viktoria (Deutscher Radfahrerverein Viktoria Mährisch Schönberg), jenž byl činný v letech 1930–1938. Jeho předchůdcem bylo neoficiální závodní mužstvo (Schönberger Radrennmannschaft), ale ani zde se v názvu nezmiňuje jméno Thesalia. Kdy tedy působil, kdo byl předsedou a jaká byla činnost našeho neznámého cyklistického spolku, zatím tedy zůstává, i přes veškerou snahu, nezodpovězenou otázkou.

PJ

Medaile neznámého cyklistického spolku má průměr 2,7 cm, je umístěna v depozitářích Vlastivědného muzea v Šumperku.

Fajánsové albarelo

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. H 14 510*

Albarelo je typ hlíněné nádoby určené pro lékárníky na uchovávání mastí a suchých drog. Původ tohoto typu nádoby sahá na Střední východ, první evropská albarella vznikla v 15. století ve Florencii. Tvarově obvykle napodobují bambus, mají válcovitý tvar s nízkou patkou. Jejich účel byl jak funkční, tak i dekorativní, obvykle byla bohatě zdobená, reprezentovala totiž bohatství a postavení lékárníka.

Depozitáře Vlastivědného muzea v Šumperku jeden takto nádherně zdobený kus ukrývají. Jedná se o vysokou fajánsovou nádobu vejčitého tvaru s odsazenou patkou s oboustrannou bílou glazurou s bohatým dekorem provedeným v modré barvě. Dva monogramy „E.V.L.F.“ a „B.F.V.L.“ umístěné nad dekorem se doposud bohužel nepodařilo rozluštit. Albarello vzniklo na Moravě v habánské dílně ve Staré Břeclavi kolem roku 1615.

Fajánse vznikaly v keramických dílnách novokřtěnců (habánů) usazených v oblasti jižní Moravy. Jejich počátek lze sledovat od konce 80. let 16. století a vyráběly se až do roku 1620, kdy většina dílen zanikla. V roce 1622 byli novokřtěnci z náboženských důvodů vypovězeni ze země a jejich činnost pak pokračovala na území tehdejších Uher, dnešního západního Slovenska. Prvotní produkce novokřtěnských fajánsů byla určena výhradně pro šlechtu a do zámožných měšťanských příbytků.

Jak se vzácné fajánsové albarelo dostalo do sbírek šumperského muzea? Podle starého inventáře městského muzea jej zaevidoval Johann Hönig v roce 1902 a za dobu vzniku pokládal 17. století. Dárce albarella byl šumperský lékárník Josef Paul, který jistě věděl, že se jedná o velice vzácnou ná-

dobu a možná znal i její původ a cestu do Šumperka, příběh o ní se však ve starých knihách bohužel nedochoval. Pravděpodobně mohla být inventářem první šumperské lékárny, která byla založena Albertem Mitrovským v bývalém dominikánském klášteře již v roce 1687 a jejíž vybavení se mnohem později dostalo do vlastnictví rodiny Paulů, kteří provozovali lékárnu až do roku 1909. Paul i Hönig pravděpodobně odvozovali stáří albarella od období založení první šumperské lékárny. Albarello je však ještě starší

Víme něco, ale nevíme mnoho

a jeho využití v lékárně bylo pravděpodobně druhotné. K objasnění záhady, pro koho bylo habánskými mistry vyrobeno, by jistě přispěla identifikace monogramů nad dekorem. Jsou dva, což může odkazovat k tomu, že nádoba vznikla u příležitosti sňatku dvou významných lidí. Mohly by snad patřit některým příslušníkům rodu Lichtenštejnů,

pod jehož správou se město dostalo v pobělohorském období? Anebo se jedná o zkratku označení nějaké léčivé látky, která byla v nádobě uchovávána? Pomůže některý ze čtenářů se znalostí chemie a alchymie? Rozluštění zkratky by jistě pomohlo objasnit osudy vzácné nádoby.

MKu

Fajánsová nádoba je přibližně 25 cm vysoká, nachází se v depozitáři Vlastivědného muzea v Šumperku.

Nově objevené fotografie pomníku císaře Františka Josefa I. v Supíkovcích

*Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 6842*

Rok 1898 byl v habsburské monarchii spojen s oslavami půlstoletí panování císaře Františka Josefa I. Ojedinelé výročí mocnáře, který se stal symbolem středoevropské říše, mělo četné projevy – oslavné tisky, upomínkové medaile nebo odhalování pomníků, které připomínaly toto významné jubileum. Nevyhynuly se samozřejmě ani Jesenicku.

Příležitosti se zviditelnit se tehdy chopila obec Supíkovice, kde sice již v polovině 80. let 19. století došlo k založení Zemské odborné školy pro kamenický průmysl, ovšem ta stále přežívala v provizorních podmínkách. Prezentace sounáležitosti s vídeňským domem mohla pohnout zemskou vládu v Opavě k uvolnění potřebných finančních prostředků na výstavbu nové školní budovy, v níž by probíhala výuka budoucích kameníků v již důstojných podmínkách.

Za místo instalace pomníku, jehož zhotovení se ujala právě supíkovická odborná škola, byl vybrán prostor mezi kostelem sv. Hedviky a zahradou bývalé tvrze, jež měla být využita pro novostavbu budovy kamenické školy. Na mohutný podstavec ze surového kamene byl umístěn tři metry vysoký obelisk s mramorovým reliéfem císaře Františka Josefa I. od akademického sochaře Franze Frankeho.

Výjimečné události v dějinách obce, která proběhla 2. prosince 1898, předcházela slavnostní bohoslužba v kostele sv. Hedviky.

Poté se všichni zúčastnění včetně zástupců zemské vlády a okresního hejtmanství přesunuli k pomníku, kde na úvod oslav půlstoletého panování mocnáře vystoupili nejprve členové supíkovického pěveckého sboru „Eintracht“ a děti z místní národní školy. Poté se již ujal slova ředitel kamenické školy Eduard Zelenka, který připomněl dobrodiní vlády císaře Františka Josefa I. a odhalil pomník, k němuž poté dva studenti kamenické školy položili vavřínový věnec s černožlutými stuhami.

Nakolik odhalení pomníku pohnulo zemskou vládu k uvolnění finanční prostředků, je samozřejmě otázkou, pravdou však zůstává, že na počátku 20. století se Zemská odborná škola pro kamenický průmysl v Supíkovcích dočkala nové reprezentativní budovy, která je dodnes jednou z dominant obce. To pomník takové štěstí neměl a po vzniku Československa musel být podobně jako jiné památky upomínající na habsburskou dynastii odstraněn. Upomínka na něj tak zůstala jen na několika nedávno objevených fotografiích a vybledlých stránkách tehdejších novin. Německy psané kroniky obce Supíkovice byly po válce zničeny, na nejvyšší podivné však je, že informace o pomníku nezachycuje ani publikace, kterou v Německu v roce 1980 vydali odsunutí rodáci.

PM

Skleněné fotodesky mají 8,5 cm na výšku a 17 cm na šířku. Zobrazení jsou i součástí digitálního archivu Vlastivědného muzea Jesenicka.

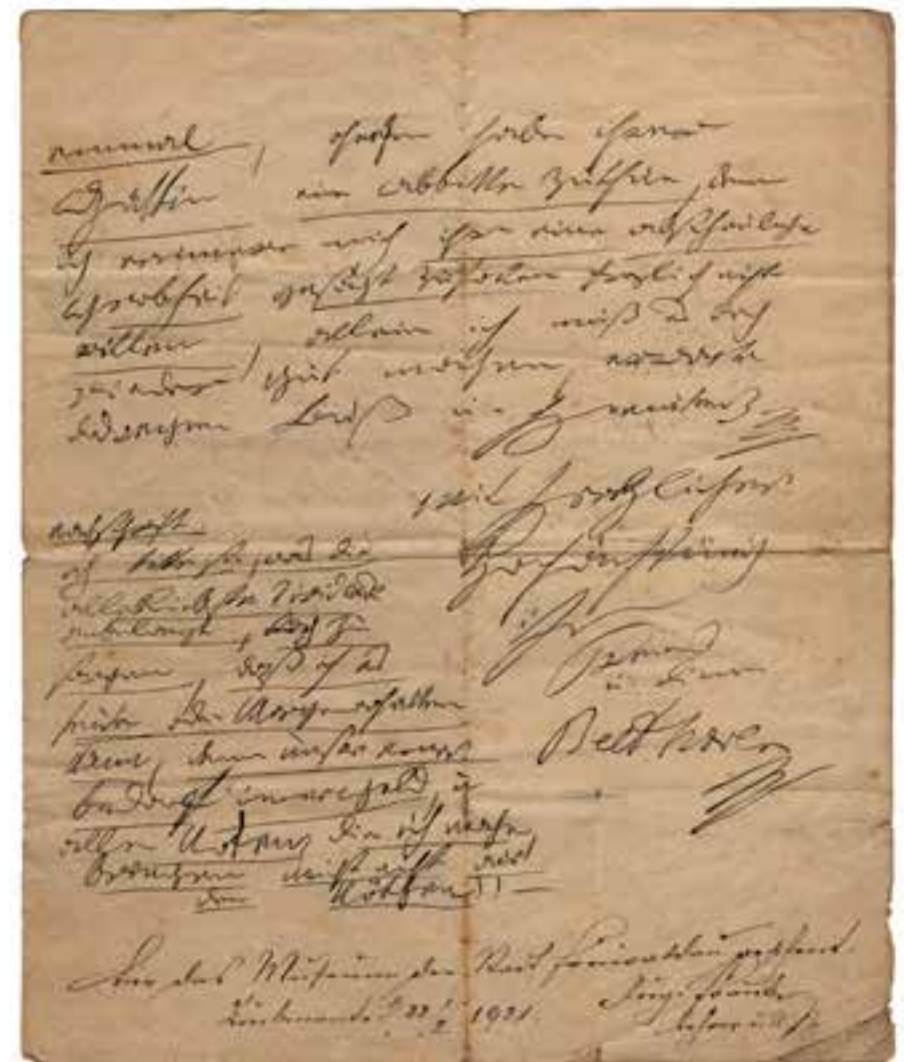
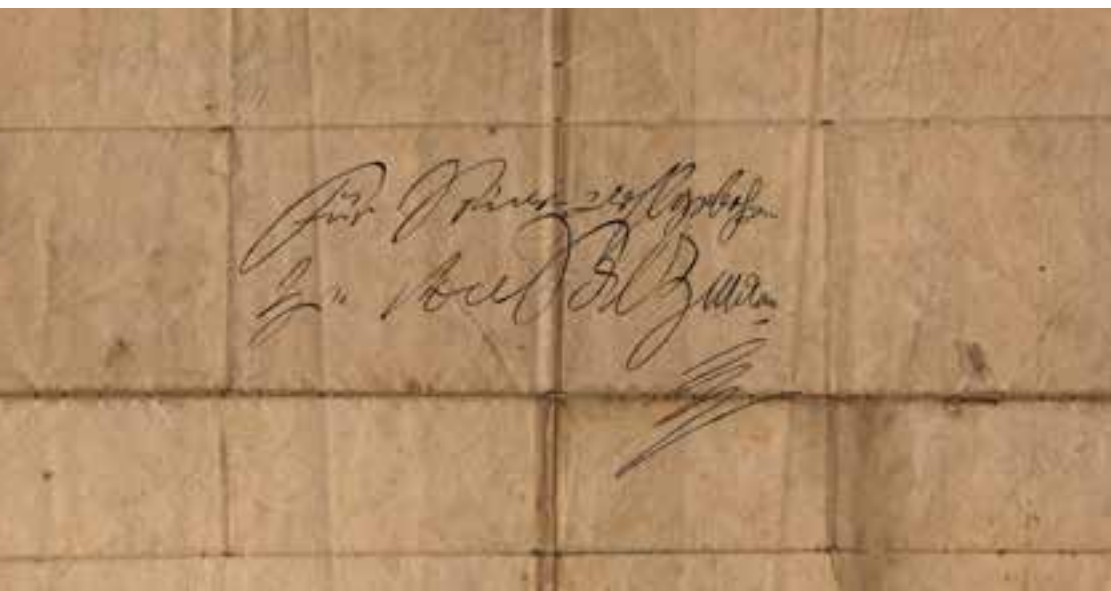
Údajný Beethovenův dopis

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 9183

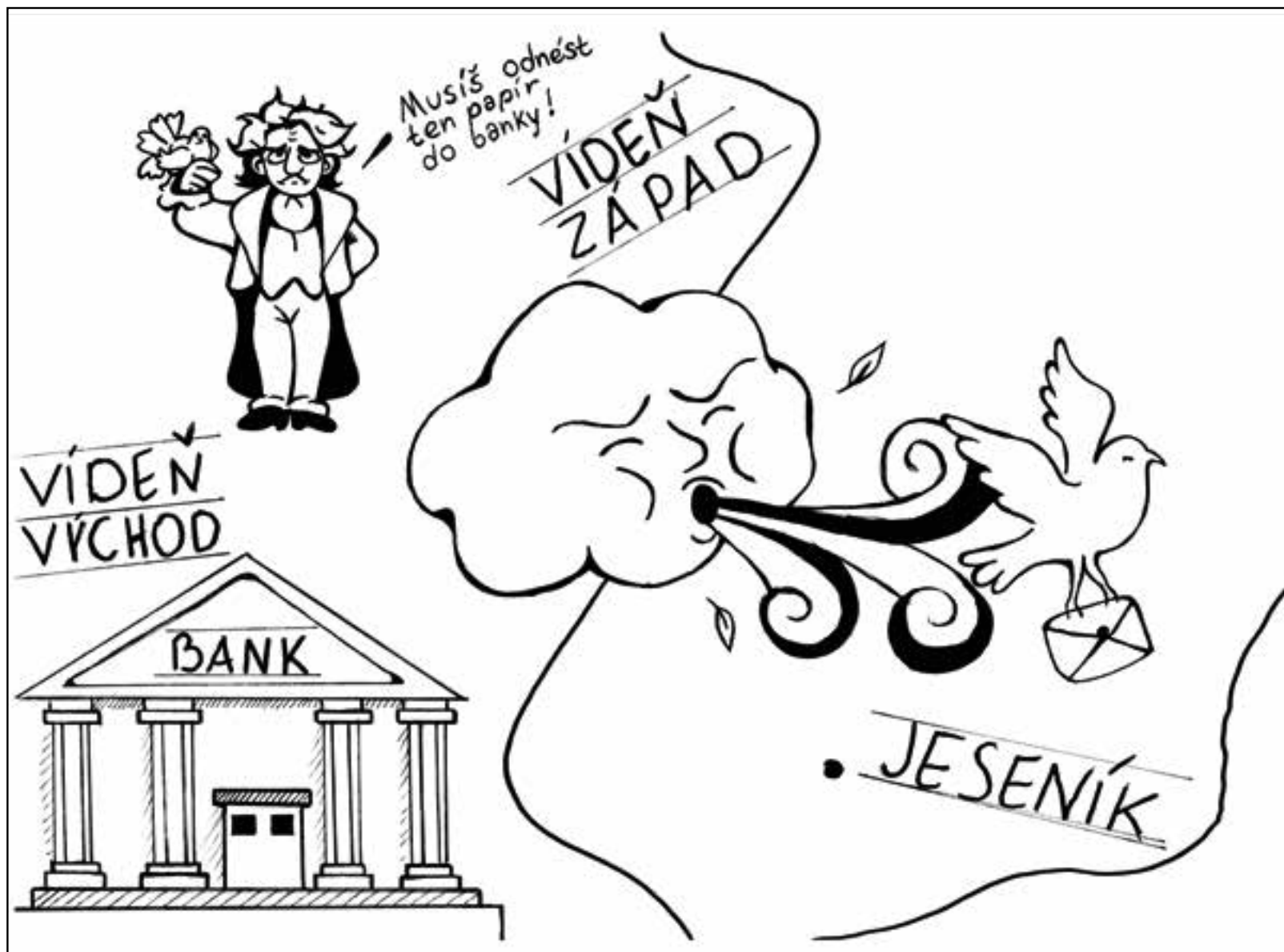
Možnost vlastnit ve sbírkovém fondu korespondenci vlastnoručně napsanou jedním z nejslavnějších hudebních skladatelů všech dob, Ludwigem van Beethovenem, musí být snem každého muzejního kurátora. V případě dopisu, zaslaného v neznámém roce vídeňskému bankovnímu úředníkovi F. Salzmannovi, však správce jesenické historické sbírky, podobně jako předchůdci, netuší, zda může popustit uzdu nefalšované radosti. Dosud se totiž pravost autografu neprokázala, odborníci se dokonce přiklání k variantě falzifikátu. Celou záhadu navíc umocňuje fakt, že dokumentace z expertízy provedené před rokem 1989 (dle katalogizace předmětu), nebo dokonce ještě o dvacetiletí dříve (akvizice proběhla v roce 1970), která měla být dle staré evidenční karty k dopisu přiložená, není dlouhodobě dohledatelná. Byla snad schována či odstraněna záměrně?

Rukopis o třech stranách pokrývá černým perem poměrně rychle a ledabyle vytvořený německý text dosti špatně čitelným kurentem, na konci se však vyjeví velký a lehce identifikovatelný skladatelův podpis. Okraj poslední strany je pak opatřen dodatečnou poznámkou o darování tohoto dopisu zlatohorským učitelem ve výslužbě A. Frankem v únoru 1921 do jesenického muzea. To ostatně potvrzuji rovněž informace v původní přírůstkové knize muzea a knize dárců, ani ty však nic bližšího k rukopisu nepřinášejí, a pravost dopisu tak stále zůstává nevyřešenou záhadou.

JP

Rukopis má strany o rozměrech 27 x 22 cm, předmět je uložen v depozitáři Vlastivědného muzea Jesenicka.

Zanesl snad Beethovenův list do Jeseníku
poštovní holub odváží vichřici?

Karl Dankwart – Marie s děťátkem

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 950

Od roku 1960 se nachází ve sbírkách jesenického muzea obraz, jehož zadní strana byla opatřena drobným fragmentem papíru s datací 1669 a připisující malbu Michaelu Willmannovi, jednomu z nejvýznamnějších malířů barokní epochy, tvořícímu v Čechách a ve Slezsku. Skutečnost, že by muzeum vlastnilo dílo takto proslulého autora s příviskem „slezský Rembrandt“, však paradoxně nechávala dlouhou dobu muzejníky chladné. Snad k tomu přispívala i nedostatečná průvodní dokumentace při akvizici, obraz byl totiž nalezen na blíže neurčeném smetišti! Malba byla sice následujícího roku po jejím nálezu v Olomouci zrestaurovaná, k pokusům o určení pravosti však pravděpodobně vůbec nedošlo.

Teprve v roce 2020 se podařilo po konzultaci s polským odborníkem na slezské baroko, prof. Andrzejem Koziělem, na jednu stranu odmítnout Willmannovo autorství a na druhou potvrdit, že za malířským plátnem měl stát o něco méně známý, avšak rovněž významný tvůrce Karel Dankwart. Ač pocházel z dalekého Švédska, studium malířství jej přivedlo nejprve na Moravu a posléze zakotvil ve Slezsku, především v biskupské Nise, kde tvořil na zakázky zejména zdejších jezuitů. Mezi jeho mecenáše patřil rovněž vratislavský biskup František Ludvík Neuburský, a později se dokonce stal dvorním malířem polského krále Jana III. Sobieského, osvoboditele Vídně od tureckého obležení v roce 1683.

Právě pobyt a tvorba v blízké Nise by mohly odpovídat skutečnosti, že Dankwart přijal zakázku (zřejmě privátní k soukromému uctívání) rovněž v jižní části nízkého knížectví, tedy dnešním Jesenicku. Nelokalizování místa nálezů však výrazně snižuje již

tak obtížnou možnost nalézt místo užívání obrazu a jeho majitele. Jedno z tajemství však již dílo vydalo v průběhu restaurování. Dnes se totiž jedná jen o fragment původně větší malby, odstranění přemaléb odhalilo část figury, snad sv. Josefa, což by znamenalo, že zde malíř zachytil celou Svatou rodinu. Více o osudech této Dankwartovy práce, mimochodem jedné z pouhých čtyř v celé ČR, prozatím nevíme. Snad nám napoví budoucí expertízy.

JP

Obraz je 60 cm široký, jeho výška činí 71 cm, je umístěn v depozitáři Vlastivědného muzea Jesenicka.

Údajný návrh Maďarského pomníku

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 5024

Černé pero a nezaměnitelný rukopis kurentu na zadních stranách fotografií spjatých s vodoléčbou v lázních Gräfenberk. Podle těchto znaků takřka bezpečně poznáme část pozůstalosti po Johannu Ripperovi, který po několik desetiletí sbíral památky na svého tchána, zakladatele vodoléčby Vincenze Priessnitzze, a dokumentoval proměny a život v lázních v druhé polovině 19. století a začátku století následujícího. Po jeho smrti roku 1912 se rozhodla jeho dcera Zdenka Friedrich-Ripper postupně tento soubor darovat do jesenického muzea a byla to pravděpodobně právě ona, která tyto dokumenty opatřila rozličnými popiskami, jež mnohdy pomohou s bezpečnou identifikací míst či osob. Černobílá fotografie nalepená na kartonu určená jako návrh maďarského pomníku však žádnou popisku na zadní straně nenese. Nic zvláštního, nicméně absence jakéhokoli Zdenčina údaje přesně zapadla do nedávných zjištění o zachyceném sochařském díle na snímku. Zřejmě totiž sama vůbec netušila, co snímek vyobrazuje.

Co vedlo předchozí muzejníky k dojmům, že jde o předlohu právě Maďarského pomníku, netušíme, snad korunka připomínající korunu uherských panovníků, označovanou jako svatoštěpánská. Skutečný pomník ve tvaru lva, jež maďarští návštěvníci v čele s Miklósem Wesselényim věnovali Priessnitzovi, patří mezi vůbec první svého druhu a na lázeňské promenádě stojí již od roku 1839. Nejen, že není nic známo o jakýchkoli dřívějších předlohách, styl návrhu jednak vůbec neodpovídá období 30. let 18. století, ba co víc, takto kvalitní fotografii rozhodně nemůžeme datovat do 30. let 19. století! A není třeba ani výrazné zvětšení snímku,

abychom na spodní římsu tympanonu objevili znak Československé obce sokolské. To pak usnadňuje rozluštění nápisu na bustě – Fügner. Jedná se tedy pravděpodobně o ne-realizovanou předlohu pomníku jednoho ze zakladatelů Sokola. Jakým způsobem se snímek ocitl v Ripperově pozůstalosti, lze patrně vysvětlit. Priessnitzův zeť udržoval těsné kontakty s českým uměleckým prostředím v Praze, které nejednou využil při stavbách drobných památek v lázních, a tento neznámý návrh mohl sloužit jako předloha pro jistý pomník na Gräfenberku. Nápadná je totiž např. podobnost soklu s prvním návrhem Českého pomníku od A. Linsbauera z roku 1869, čtyři roky po Fügnerově smrti. Ten je pochován spolu s Miroslavem Tyršem na Olšanských hřbitovech a nad jejich hrobem se tyčí jehlan, který je velice podobný Polskému pomníku v lázních. Další z mnoha dokladů, že Gräfenberk nebyl zapadlými provinčními lázněmi v hornatém pohraničí, ale držel prst na tepu uměleckého světa hlavního města.

JP

*Originální snímek má rozměry 17,7 x 13 cm,
digitalizát je součástí digitálního archivu
Vlastivědného muzea Jesenicka.*

Neznámá osoba s vedutou piaristického kláštera v Bílé Vodě

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 900

Založení piaristického kláštera v první polovině 18. století učinilo z obce Bílá Voda, dnes ležící na samé periférii Jesenicka a obklopené ze tří stran státní hranicí, velmi významné středisko vzdělávacího a kulturního (především hudebního) života. Za jeho vznikem stál olomoucký biskup Jakub Arnošt z Lichtenštejna-Kastelkornu, majitel zdejšího statku. Jako fundátor se nechal patrně již ve 30. letech 18. století zachytit spolu s nákresem bělovodského kláštera na obraze, který dnes nalezneme v Salzburgu. Portrétní olejomalba ve sbírkách jesenického muzea by podobným stylem a atributy sice na první pohled dávala tušit další variaci na salzburský obraz, bližším zkoumáním však tezi o opětovném biskupově zachycení pravděpodobně musíme zavrhnout.

Osoba na plátně se sice rovněž pravou rukou opírá o stůl s ležícím nákresem klášterního komplexu, obličejovými rysy však neodpovídá Jakubovi Arnoštovi, který by se navíc jako duchovní osoba stěží nechal vyobrazit ve světském oděvu. Důležitý detail představuje rovněž na obraze zachycený erb. Podobnost znamení s rodem Haugwitzů (užívající beraní hlavu, na malbě jde však

spíše o býčí) zrodila tezi o ztotožnění osoby s Václavem Haugwitzem z Biskupic, který v roce 1726 přispěl na podporu piaristické koleje. Tato sice štedrá nadace (4 000 zl. na výživu dvou seminaristů) však patrně stěží mohla vést Haugwitze k tomu, aby se nechal zachytit jako významná osoba spjatá s klášteřem, což bylo zřejmě motivací vzniku malby. Kresba kláštera na stole navíc představuje jeden z nerealizovaných plánů na přestavbu, o které se začalo uvažovat teprve v roce 1732, dva roky po Haugwitzově smrti.

Rovněž další pokusy o ztotožnění vyobrazené osoby se neseťkaly s jistým výsledkem, teze o staviteli či architektovi prozatím zůstávají v rovině domněnek, a otázku se tak stále nepodařilo uspokojivě vyřešit. Nápomocna nemohla být ani stará předválečná muzejní dokumentace, kde se nepodařilo dohledat akviziční ani katalogizační údaje, v čemž mohla hrát také skutečnost, že jde o nekompletně dochovanou řadu.

Možná však badatelům napoví čtenáři katalogu...

JP

*Obraz má rozměry 106 x 91 cm, je uložen v depozitáři
Vlastivědného muzea Jesenicka.*

Margareta 1938, fotografie z Holčovic

soukromá sbírka

Na záhadné fotografii nacházíme dům v Holčovicích, zřejmě se jedná o správní budovu parního mlýna přezdívanou Margareta. V prvním patře vlaje z jednoho okna směrem do cesty vlajka Československé republiky, zatímco hned v okně vedlejším vidíme nacistický prapor s hákovým křížem. Pod nacistickým praporem pak můžeme sledovat skupinku osob.

Není jasné, při jaké příležitosti se obyvatelé setkali, ani proč byla fotografie pořízena. Společné vyvěšení symbolů znepřátelených států je totiž vysoce raritní. Prozaické vysvětlení, že dům byl obýván zčásti německou rodinou a zčásti českou, je nepravděpodobné vzhledem k charakteru využívání budovy, na nic konkrétního si nevzpomínají ani kronikář ani pamětníci. Historik Slezského zemského muzea Ondřej Kolář vyslovil hypotézu, že jelikož se v Holčovicích během henleinovského povstání držely poslední československé jednotky, mohlo jít o fotku z formální kapitulace a předání správy v době po uzavření mnichovské dohody po září roku 1938. Obdobnou hypotézu spočívající v možnosti pořízení fotografie při střídání branných mocí v říjnu 1938 zastává i historik Muzea v Bruntále Igor

Hornišer. V obou případech by se však na fotografii očekávalo uniformované mužstvo. Jinou hypotézu vyslovil historik Vlastivědného muzea v Olomouci Karel Podolský, který spekuluje o vzdorovitém vyvěšení nacistického praporu ze strany německých obyvatel zřejmě v první polovině roku 1938. Skupinka německých obyvatel shromážděných pod praporem by tak mohla být vyfocena právě po vyvěšení praporu. Ze strany československých ozbrojených jednotek by však jistě tento protest nebyl tolerován.

Za zmínku stojí tedy i naše vlastní hypotéza, že prapor byl instalován pouze pro účely pořízení momentky na pár minut jako budoucí důkaz vzdoru, ale vzápětí byl opět sesazen. Tomu by odpovídalo, že pamětníci ani žádné historické prameny vyvěšení obou praporů či následný incident nepopisují. Proč ale zůstala na momentku viset československá vlajka? Byl snad nacistický prapor vyvěšen Čechy před příchodem Němců? Ať už se přikloníme k jakékoliv verzi, musíme přiznat, že okolnosti pořízení fotografie zůstávají nejasné.

Pokud by čtenáře napadlo možné vysvětlení, budeme v redakci rádi za tip.

PR

Originál fotografie není přístupný, rozměry lze odhadnout z pořízené reprodukce na cca 9 x 14 cm.

Kopie fotografie se nachází na obecním úřadě v Holčovicích, originál vlastní soukromý sběratel.

Či snad šlo o hulákající spor dvou postarších obyvatel obce?

Lambrechtův hygienický meteorologický rádce

Vlastivědné muzeum Jesenicka,
Inv. č. H/JA 2 451

Při přípravě výstavy s názvem Extrémní jevy na Jesenicku pohledem meteorologa byly v historických depozitářích nalezeny různé přístroje pro měření meteorologických veličin. Nechyběly teploměry, barometry, anemometry, ale nevíce pozornosti přitáhnul záhadný předmět, který je pojmenován jako Lambrechtův hygienický meteorologický rádce (něm. Lambrechts hygienisch meteorologischer Ratgeber).

Na samotném přístroji můžeme spatřit několik textů. Pod samotným názvem se nachází zkratka „D. R. Pat angem.“, což znamená, že přístroj byl přihlášeno k patentu v Německé říši. Nad následující poznámkou, že návod k použití je přiložen na zadní straně výrobku, může však historik jen zaplákat, neboť jakýkoliv papír, který se zřejmě na zadní straně nacházel, je již věcí dávné minulosti.

Instrukce dále nám napoví, že čím více se ukazatel pohybuje k označeným hodinám v jedné z oblastí, tím více se lze na danou předpověď spolehnout. A kromě této instrukce už zde existují pouze dva texty s pravidly: jedna jsou meteorologická, druhá hygienická.

Meteorologická pravidla:

- *Srážky při západních, mlha a opar při východních větrech (černá barva na přístroji).*
- *Malé srážky při západních, polojasno při východních větrech.*
- *Krásné a jasné počasí.*
- *Trochu větrno s tendencí ke krátkým srážkám při klesajícím barometru.*
- *Větrno až bouřlivě. Tendence ke krátkým silným srážkám při klesajícím barometru.*

Hygienická pravidla:

- *Vzduch je příliš vlhký a není prospěšný pro pocení kůže.*
- *Počasí okolo poledne je vhodné pro pobyt venku, příjemné pro lidi s nervózou.*
- *Krásné a jasné počasí.*
- *Povzbuzující účinek na kůži a nervy.*
- *Narušující účinek na nervy, vhodné pouze pro odolné povahy.*

V každém z polí přístroje pak nacházíme zkratky označující ráno (8 hod.), odpoledne (12 hod.) a večer (20 hod.).

Víme jistě, že šlo o přístroj, který vyráběla německá společnost LAMBRECHT z Göttingenu ve druhé polovině 19. století.

Avšak i přesto, že firma existuje dodnes, se o přístroji nepodařilo zjistit žádné podrobnosti. Nepomohla ani technicky zaměřená muzea. Mohlo jít o tlakoměr, teploměr či vlhkoměr (nebo zřejmě o kombinaci), jehož funkce snad mohla souviset s vlasovými či kovovými lanky, která spojovala některé části čelní strany přístroje. Mohlo jít spíše o kuriozitu a hračku, nicméně vzhledem k dobové propagaci přístroje lze usuzovat spíše na seriózní pokus předpovědi meteorologických a „hygienických“ podmínek, a to s ohledem na stupeň vědeckého poznání a konstrukční možností přístroje. Přijme-

me-li fakt, že technická záhada by mohla být dalším bádáním rozluštěna, záhadou nám zůstane jeho přítomnost ve sbírkách Vlastivědného muzea Jesenicka, neboť jde o výskyt minimálně ve slezských a moravských muzejních sbírkách unikátní. Přišel s přístrojem na Jesenicko nějaký badatel v oblasti přírodních věd? Nebo šlo o dar vzdáleného dolnosaského příbuzného? Cesta předmětu do moravskoslezských hor by jistě odkryla mnohé příběhy a možná i doborodružství minulosti. Ty ale zůstanou zřejmě skryty.

PR

Lambrechtův přístroj je přibližně 11 cm dlouhý a 11 cm široký, hluboký je necelé 2 cm, je uložen v depozitářích Vlastivědného muzea Jesenicka.

Spoléhal někdo v minulosti na hygienického rádce doslova?

Láhev ve tvaru sedícího faraona

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JA 5 192

Egypt a Javorník. Lze vůbec mezi těmito dvěma geograficky i kulturně vzdálenými lokalitami nalézt nějakou spojitost? Ano. Do městečka ležícího na úpatí Rychlebských hor se předmět ze země pyramid přece jen dostal. V roce 2010 se při odstraňování náletů dřevin na severním svahu pod zámek Jánský Vrch dostaly na světlo zlomky láhve z mléčného skla ve tvaru sedícího faraona. Po slepení zlomků se v plné kráse představil faraon sedící na královském trůnu či spíše sedátku, s rukami složenými na kolenou, přímým pohledem a slavnostní pokrývkou hlavy, tzv. nemes, jedním z nejčastěji vyobrazovaných odznaků egyptské královské moci (ve starší literatuře uváděna jako „klaft“). Dalšími atributy královské moci, jako jsou žezla, umělý vous či sandály, však javornický faraon nedisponuje. Na vrcholu hlavy pak vidíme úzké hrdlo, jež bylo pravděpodobně uzavřeno korkem. Oblečen je jen v pokrývce pasu.

Předobrazem tohoto výrobku bylo s velkou pravděpodobností známé vyobrazení jednoho z nejbohatších faraonů starého Egypta Amenthotepa III., faraona 18. dynastie vládnoucího v letech 1390–1353 př. n. l. Ve spodní části trůnu čteme nápis DEPO-NIRT, tedy ochranná známka. Ve sbírkách VMJ se shodou šťastných okolností tato

láhev už jednou představuje, avšak ve zcela odlišné kategorii – v sekci Fotografie. Na černobílém snímku, datovaném do přelomu 19. a 20. století, z původních sbírek muzea v Javorníku (inv. č. H/JA 712) je záběr na početnou skupinu lidí v Javorníku-vsi, kteří v maškarních i slavnostních oděvech doprovázejí tzv. Slámovou nevěstu. A právě na této fotografii vlevo si můžeme všimnout dívky v kroji, která drží ve vodorovné poloze námi zmiňovanou láhev. S velkou pravděpodobností láhev obsahovala pálenku a vyvážela se do celého světa, tedy i do našeho regionu. Jak se však dostala na severní svah zámku, se už zřejmě nikdy nedozvíme.

MR

*Výřez fotografie H/JA 712 ze sbírek
Vlastivědného muzea Jesenicka.*

*Faraonova láhev o základně 8,8 x 6,3 cm disponuje
celkovou výškou 25 cm, je schraňována v depozitářích
Vlastivědného muzea Jesenicka.*

V různých částech světa mohla být nádoba využívána k různým účelům.

Malíř Jeseníků

Josef Vater.

Ač podepsán, přece nepoznán

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Inv. č. H/JA 3 912;

Inv. č. H/JA 4 077;

Inv. č. H/JA 4 079;

Inv. č. H/JA 4 078

Ve sbírkách VMJ se nachází řada výtvarných děl pocházejících z ateliérů malířů, kteří si zamilovali Jeseníky se vším, co k nim patří, od podmanivé krajiny po jejich obyvatele. Někteří dosáhli i nadregionálního uznání, za zmínku stojí např. Friedrich Gesierich z Javorníku či kpt. Jan Krejčí z Jeseníku. Mnohá z děl, zvláště portréty, jsou bohužel nesignována. Jedná se většinou o díla staršího data, u nichž se s každým dalším rokem zmenšuje pravděpodobnost, že je budeme moci ztotožnit s autorem.

Sbírky VMJ však disponují rovněž obrazy, které sice signované jsou, jméno autora je ale absolutně neznámé. To je příklad i několika akvarelů z první poloviny 20. století, zachycujících oblíbené turistické destinace v Jeseníkách, pod nimiž je podepsán jistý Josef Vater. O koho se ale jedná, to se dosud nepodařilo rozluštit. Toto jméno se neobjevuje ani v soupisech umělců staršího data, nenajdeme jej ani v novějších publikacích. Nevíme, zdali dotyčný z Jeseníků pocházel, nebo sem jen jezdil na letní pobyt. Nebo je snad Josef Vater pouhým pseudonymem některého ze známých malířů nejvyšších moravsko-slezských hor?

Mnoho otazníků a žádná odpověď. Změřme se tedy raději na dílo záhadného autora. Na první z kreseb (H/JA 3 912) se skromně vypíná zasněžený kostelík na Křížovém vrchu nad Jeseníkem. K němu vede proházená cesta sněhem, atmosféru zimního ticha dokresluje zasněžené stromy. Druhé z děl (H/JA 4 077) zachycuje Praděd s původní kamennou rozhlednou, v popředí pak vidíme turistickou chatu Švýcárnu. Obdobný výjev, jen zimní, nalezneme na dalším autorově díle (H/JA 4 079). Na dalším dochovaném obraze (H/JA 4 078) vidíme původní dřevěnou chatu na Vřesové studánce. Každé z čtyř děl obsahuje vlevo dole popis místa v němčině a signaturu.

V interiérech příbytků v Javorníku lze další díla Josefa Vatera spatřit dodnes, např. dřevěnou kapli svaté Hedviky v osadě Vidly nebo turistickou chatu Ovčárnu. Jestli tedy můžeme něco o umělci prohlásit s jistotou, pak skutečnost, že měl k Jeseníkům skutečně vřelý vztah. O to více by se měl stát předmětem zájmu badatelů.

MR

Rozměry obrazu: výška 41,5 cm, šířka 30 cm.
Barevná kresba – pohled na zasněžený kostelík
na Křížovém vrchu nad Jeseníkem. Obraz je umístěn
v depozitáři Vlastivědného muzea Jesenicka.

Rozměry obrazu: výška 34 cm, šířka 45,5 cm;
s rámem výška 37 cm, šířka 48 cm.
Akvarel s pohledem na Praděd s původní kamennou
rozhlednou, dále zalesněné stráně Hrubého Jeseníku,
v popředí turistická chata Švýčarna. Obraz je umístěn
v depozitáři Vlastivědného muzea Jesenicka.

Rozměry obrazu: výška 32,5 cm, šířka 39,5 cm;
s rámem výška 35 cm, šířka 42 cm.
Akvarel se zimním pohledem na Praděd s původní kamen-
nou rozhlednou, při levém okraji chata Švýčarna. Obraz je
umístěn v depozitáři Vlastivědného muzea Jesenicka.

Rozměry obrazu: výška 32,5 cm, šířka 37,5 cm;
s rámem výška 35 cm, šířka 40 cm.
Akvarel s pohledem na turistickou chatu na Vřesové
Studánce v Jeseníkách. Obraz je umístěn v depozitáři
Vlastivědného muzea Jesenicka.

**Pověsti,
mýty,
legendy**

Kamenná dělová koule z třicetileté války

*Muzeum v Bruntále
Př. č. 3561/63*

Kamenná dělová koule ve sbírkách Muzea v Bruntále připomíná dobu třicetileté války, během níž se pokoušely cizí armády dobýt hrad Sovinec. Dánům se to podařilo v roce 1626 bez boje, na podzim 1643 obsadili Sovinec Švédové až po čtyřicetidenním obléhání. Kolem hradu se rozložila osmatisícová armáda a ostřelovala jej z 82 děl. Kamenné i železné koule soustředěně dopadaly na obránce, kteří svůj vzdor ukončili až 7. října 1643. Švédové vytvořili z hradu důležitý opěrný bod své moci na Moravě a Sovinec drželi až do roku 1650.

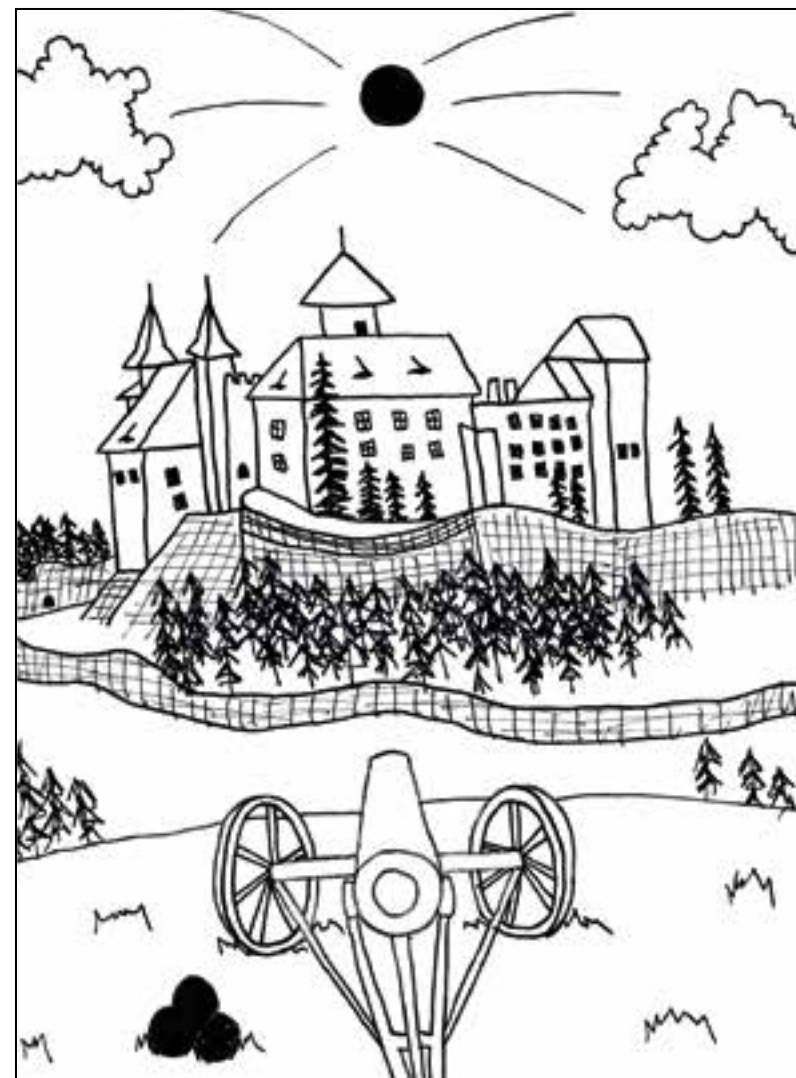
Válečné události však zdejší vypravěči viděli v poněkud odlišném světle. Za dlouhých večerů dávali k dobrému příběh, jak chtěli Švédové při svém tažení dobýt Sovinec. Začali hrad ostřelovat, dělové koule bořily a zabíjely, ale silné opevnění a statečnost jejich obránců nedávaly dobyvatelům

šanci. Když nepřítel zjistil, že nic nezmůže, rozhodl se hrad vyhladovět. To se však přepočítal. K hradu vedly tajné chodby, a tak si obránci mohli opatřit potravu podle libosti. Aby Švédům dokázali jejich neschopnost, dohodli si jeden den příměří, aby mohli oslavit narozeniny svého velitele. Bujaré oslavy na hradě udivily nepřítele, a když se potom otevřela brána a obránci předali obláhatelům čerstvou pečení, znamenalo to přerušení obléhání. Chodby, skryté před ostřelováním, prý mířily k hradu ze sedmi směrů a vyjma jedné zůstávají nadále ukryté. Nebo snad neexistují vůbec? Zdá se, že pověst a historické události si ohledně dobytí hradu protiřečí. Zdejší o tom ví své. Jejich předci byli u toho, a musí to tedy vědět nejlépe.

IH

Dělová koule má průměr 13,4 cm, je v současnosti umístěna v depozitářích Muzea v Bruntále.

Dobývání Sovince Švédy, dobová představa.

Hornický kahan, JSH, 1796

Muzeum v Bruntále
Př. č. 40/63-2

K důležité výbavě každého horníka patřil odedávna také hornický kahan. V temných prostorách podzemí poskytoval majiteli jistotu, malý plamínek olejové lampy oživoval podzemní prostory svým mihotavým a čadivým světlem. Nebýt svitu kahanu, nikdy by horníci nespátřili tolik ceněné žíly železné rudy nebo drahých kovů, jejich želízka by se nemohla zakousnout do tvrdého povrchu skal a bez něj by se horníci těžko vraceli zpátky na světla tohoto světa. Tam, kde si horník zavěsil kahan, mohl navázat na těžkou práci svých předchůdců. Jasněji mohl v podzemí zářit jen kahan samotného horského ducha a strážce podzemních pokladů Praděda, který se zjevoval v časech nejvyšší nouze a spolu se svými gnómy dokázal

v podzemí sjednávat spravedlivý řád. Právě Pradědova lampa dokázala vyvést z hlubin dolu v Suché Rudné nešťastného Konráda. Pak svou čarovnou mocí nemilosrdně zhasil lampy i životy tří provinilců, kteří usilovali o Konrádův život. Tak alespoň praví pověst.

Náš hornický kahan se svou výzdobou hlásil k těžebním polím na panství německých rytířů. Nevelká měděná lampa je opatřena závěsným háčkem se zdobným oválem. Ten je datován rokem 1796 a doplněn třemi iniciálami. Písmena JSH skrývají a současně připomínají jméno svého dávného majitele, které se nám podaří odhalit asi už jen stěží.

IH

*Hornický kahan o rozměrech 8,2 x 22,5 x 10,2 cm,
je uschován v depozitářích Muzea v Bruntále.*

Mědirytina, pohled na Bruntál s Uhlířským vrchem, s Pannou Marií Bruntálskou

Muzeum v Bruntále
Př. č. 1524/63

Jestliže bychom se ocitli v Bruntále na konci 18. století, přivítalo by nás město s náměstím zvaným Tržiště, v centru s novými měšťanskými domy, farním kostelem, piaristickým klášterem, panským pivovarem, městskými branami a zámkem. Úbočí městské ostrožny bylo tenkrát zastavěno spleť uliček a prostými roubenými chalupami. Celé město pevně svíral pás opevnění. Vysoko nad městem, na vrchu zvaném Uhlířský, se od roku 1655 tyčil poutní kostel Panny Marie Pomocné. Kostel byl s městem spojen širokou lipovou alejí. Ostatně alej s křížovou cestou tady najdeme dodnes. Tehdejší situaci nám zachytila nevelká mědirytina s vedutou Bruntálu a obrazem Panny Marie Bruntálské v záhlaví. Vytisknuta byla okolo roku 1780.

Patronku poutního kostela připomíná jedna zdejší pověst. Prý jistá bruntálská

měšťanka otráвила svého muže a s tímto těžkým hříchem ještě dlouho chodila po tomto světě. Činu po všechny ty roky upřímně litovala a tak, když zemřela, zápasila o její duši samotná Panna Marie s pekelníkem. Usnesli se, že kdo udělá z Uhlířského vrchu delší skok, ten vyhraje a duše bude jeho. Panna Marie duši nešťastnice zachránila. Na jednom z kamenů v úbočí Uhlířského vrchu byl pak dlouho vidět otisk kopyta, odkud se poražený čert odrazil. Kámen po nějakém čase záhadně zmizel a po dlouhém čase se znovu objevil při stavbě vzdáleného mlýna ve Světlé. Lidé nechtěli mít s temnými silami žádné opletačky a poznamenaný kámen zase tajně zakopali na neznámém místě.

IH

Rozměry rytiny jsou 14,3 x 22,2 cm.
Mědirytina se nachází v depozitářích bruntálského muzea.

Sesterské kostely

Vlastivědné muzeum v Šumperku

Inv. č. 16980/1 (pohlednice)

Inv. č. 6018 (obraz)

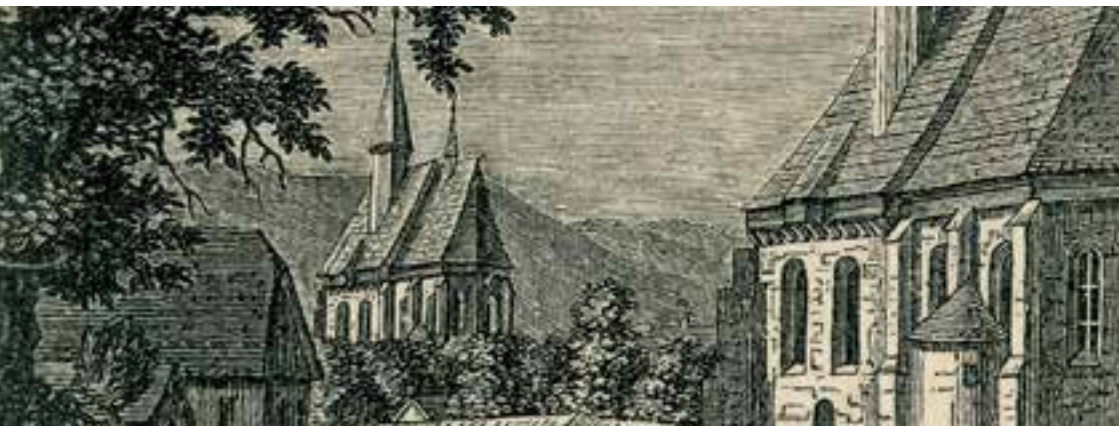
Šumperský nakladatel Josef Emmer vydal v roce 1911 na základě starší litografie pohlednici s námětem dvou kostelů. Vpravo je znázorněn kostel sv. Máří Magdalény v Petrově nad Desnou, který je obehnaný zidkou. Vzádu je zachycen kostel sv. Jakuba v Rapotíně. Oba svatostánky upoutají svou téměř identickou podobou. Nacházely se velmi blízko u sebe, dělila je vzdálenost zhruba 200 metrů. Kostely zřejmě na počátku 16. století stavěla jedna stavební huť dle stejného zadání a výsledkem byly téměř totožné chrámy. Neobvyklá podoba obou staveb však přitahovala pozornost lidí, a v ústním podání se tak tradovala pověst vysvětlující jejich vznik, která nechybí snad v žádné sbírce pověstí z regionu. Odkazuje na ni i popiska na zmíněné pohlednici. „Die sagenhaften Schwesterkirchen“, což v překladu znamená Pověstmi opředené sesterské kostely.

Pověst vypráví příběh dvou sester, dvojčat. Překrásné dívky neměly o nápadníky nouzi, všechny však zarputile odmítaly. Jednoho dne se obě zamilovaly do stejného

mladíka, ten si ale nehodlal vzít ani jednu. Zhrzené sestry se od té doby tak nenáviděly, že se odmítaly vidat dokonce i v kostele. Každá si tak nechala vystavět svůj vlastní svatostánek. Když dívky spatřily hotové stavby a zjistily, že jsou navlas stejné, padly na zem a ve stejný okamžik zemřely. Jejich duše prý bloudí stále po světě a k vysvobození dojdou, až se oba kostely k sobě přiblíží a splynou v jeden.

Osud kostelů byl ovšem jiný, než předpovídá pověst. Kostel v Rapotíně byl již v roce 1869 stržen a na jeho místě postaven nový, zasvěcený Nanebevzetí Panny Marie. Chrám v Petrově roku 1904 vyhořel po zásahu bleskem, k jeho obnově již nedošlo a roku 1911 byly zbytky kostela odstraněny. Kostel před osudnou bouří zachytila v retrospektivní olejomalbě v roce 1907 Pauline Chiari, manželka šumperského podnikatele a politika Karla Chiariho.

MKo

Pohlednice s kostelem v Petrově má rozměry 8,8 x 13,9 cm, digitalizát je součástí digitálního archivu Vlastivědného muzea v Šumperku.

Obraz s kostelem v Rapotíně od Pauline Chiari
má rozměry 50,5 x 70 cm, nachází se v depozitáři
Vlastivědného muzea v Šumperku.

Velké Losiny – otazníky kolem příběhu Pramáti

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. 14876/3*

Obec Velké Losiny se pyšní renesančním zámek obklopeným parkem s jezírkem. Dnes je toto někdejší aristokratické sídlo, které vlastnili Žerotínové a po nich Lichtenštejnové, spojováno především s chmurným obdobím čarodějnických procesů koncem 17. století. Zhruba před sto lety však byl zámek spjat také s tajuplným příběhem, který se zde měl odehrát před mnoha staletími a hovoří o údajné Pramáti. Toto téma zpracoval ve své snad nejslavnější tragédii, v německém originále *Ahnfrau*, rakouský dramatik Franz Grillparzer (1791–1872).

Dějštěm je starobylé sídlo obývané stárnoucím hrabětem a jeho dcerou. Jediný syn se v dětství beze stopy ztratil. Sídlo hraběcího rodu je ale poznamenáno kletbou. Dávný předek zabil svou nevěrnou manželku, která se v osudových chvílích zjevuje jako tzv. Pramáti. Svého klidu nalezne až po vymření rodu. Když jednoho dne přepadnou loupežníci hraběcí dceru, zachrání ji mladý muž a navzájem se do sebe zamilují. V čase příprav jejich sňatku se zjeví Pramáti a varuje hraběte. Ten se chystá spolu s vojskem na zásah proti loupežnické bandě. Nastávající ženich přemlouvá snoubenku k útěku, neboť je samotným vůdcem bandy. V potyčce pak smrtelně zraní hraběte, který se od jednoho loupežníka dozvídá, že vůdcem bandy není nikdo jiný než jeho kdysi ztracený syn.

Hrabě tedy umírá rukou vlastního syna, jeho dcera se žalem otráví. Když se k jejímu tělu přiblíží mladík, zjeví se mu Pramáti, do jejíž náruče se skácí mrtev. Rod tak vymírá a Pramáti je vysvobozena.

Tradovalo se, že Grillparzer našel inspiraci pro tuto hru během svého pobytu na zámku Velké Losiny, kde si údajně vyslechl příběh, který se zde měl před dávnými časy odehrát. Toto tvrzení hojně přizívoval na počátku 20. století tehdejší kastelán zámku, který nechal jeden z pokojů upravit jako tzv. Grillparzerovu ložnici. Zda skutečně dramatik na zámku pobýval a inspiraci pro své dílo našel právě zde, nebylo dodnes spolehlivě prokázáno, ačkoli se touto otázkou zabývala řada badatelů z řad historiků či literárních vědců. Například šumperský historik D. Polách se kloní k názoru, že s jistotou dávkou pravděpodobnosti se mohl autor inspirovat jinou, také dosti známou regionální pověstí, a sice o čarodějném mlýně v Rudolticích. Každopádně na časy, kdy se Grillparzerův pobyt na losinském zámku považoval za zcela jistý a zámek za dějiště dávného příběhu, upomíná ve sbírkách muzea řada pohlednic. Na nich vyobrazený zámek doprovází popiska, uvádějící Velké Losiny právě jako dějiště Grillparzerovy Pramáti.

MKo

*Pohlednice má rozměry 9 cm na výšku a 14 cm na šířku,
digitalizát je součástí digitálního archivu
Vlastivědného muzea v Šumperku.*

Předloha Kutzerovy ztracené sošky Jezerního pastýře z Rejvízu

*Muzeum v Bruntále
Př. č. 107/95*

Neodmyslitelným atributem horské osady Rejvíc (něm. Reihwiesen) je již minimálně dvě staletí prokletý Jezerní pastýř, německy Seehirt či Sinhirt, jemuž až spisovatel Josef Lowag přisoudil jméno Gill. Škaredý nevyzpytatelný hrbáč s vousem a od ranou mošnou sehrál podle původní lidové slovesnosti ústřední roli v zatopení hříšného města Hunohrad. Existuje více verzí zkázy, ta nejznámější hovoří o Gillově vzteku, s jakým probodl holí chléb jen proto, že nebyl namazán máslem. Nebesa proto zalila Hunohrad krví a na jeho místě se objevilo temné jezero. Nehodného pastýře, jenž tak hanebně pohrdl božím darem, pak Hospodin ztrestal věčným blouděním po zdejších rašeliništích.

Jezerní pastýř se stal hrdinou řady pověstí a příběhů. Vedle autorů, jako byl např. učitel Anton Peter či obrozenec František Sláma, postavu rejvízského proklatce literárně zpracovali dokonce i bratři Grimmové. Zřejmě prvním umělcem, jenž ztvárnil pastýřovu podobu, byl ve své době věhlasný regionální sochař a řezbář Bernard Kutzer (1794–1864) z Horního Údolí (něm. Obergrund).

Dochovala se dvě vyobrazení tohoto díla: předloha, kreslená bezpochyby samotným Kutzerem, a výsledná podoba od rakouského inženýra a rytce Karla von Siegla z konce 19. století. Obě verze se od sebe

liší jen minimálně, řezbář se oproti původní vizi např. rozhodl pastýře about. Kutzer, který tímto dílem jen potvrdil svůj pověstný talent, nejenže pastýře propracoval do sebemenšího detailu, ale věrohodným vystihnutím jeho zlověstného šklebu a bizarně shrbeného těla zároveň mistrně zachytil děsivost, jakou Gillovi přisuzovali pověřiví horalé.

Soška se o několik desetiletí později stala nedílnou součástí Braunerova rejvízského hostince, příznačně nazvaného U Jezerního pastýře, nad kterým prý držela ochrannou moc. Každý, kdo o ni projevil zájem, se proto se zlou potázel. Gill však hostinec nakonec přece jen opustil. Podle bruntálského vlastivědce Erwina Weisera figurku zapůjčil muzeu ve Frývaldově (Jeseníku) Kutzerův vnuk Leo a po přičlenění Sudet k říši ji okresní vedení NSDAP věnovalo Adolfu Hitlerovi. Jedna verze uvádí, že ji nacistický vůdce odmítl s tím, že patří do tohoto kraje. Rejvízský píšák Sotiris Joanidis byl ale přesvědčen, že si Hitler sošku odvezl a ještě na sklonku války byla k vidění v budově berlínského Říšského sněmu. V každém případě se po ní slehla zem a dosud nebyla nalezena. Zbyla pouze dvě její vyobrazení a tajemný opar, obestírající osudy tohoto pozoruhodného díla podobně jako hladinu Velkého mechového jezírka...

MM

Vyobrazení Kutzerovy sošky z autorské dílny Karla von Siegla, pravděpodobně konec 19. století. Zdroj: HEEGER, Viktor, Der Kobersteiner, Brünn 1908.

Kutzerova kresba se nachází v depozitářích Muzea v Bruntále. Dřevěná soška měla snad výšku přibližně 40 cm.

Obraz dobývání Vodní tvrze Švédy a kamenný kříž jesenického kata

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Inv. č. H/JE 948 (obraz)

Inv. č. H/JE 14770 (kříž)

V roce 1646, dvě léta před zakončením konfliktu známého pro své dlouholeté trvání jako třicetiletá válka, údajně jesenický hejtman obdržel příkaz postavit do pohotovosti 60 dobře ozbrojených mužů k obraně před příchodem nepřítele. Tzv. švédská fáze války trvající od roku 1630 přivedla skandinávská vojska několikrát do Slezska, nejprve v první polovině 30. let a následně zde táhla a sváděla boje s císařským vojskem takřka po celá 40. léta až do uzavření vestfálského míru v roce 1648. Jejich průniky na samotné Jesenicko máme několikrát doloženy a právě v roce 1646 víme bezpečně o jejich pohybu okolo Javorníku. Přítomnost žoldnéřů válčících pod zlatomodrou standartou v okolí Jeseníku tím pádem rozhodně vyloučit nelze, disponujeme však pouze jedním, nepřilíš výmluvným dokladem.

V Jeseníku se údajně tradovala pověst o místním katu, kterého při obdělávání pole za městem měli zastřelit švédští vojáci. Jaké tedy asi obyvatelé města museli zažít překvapení, když kolem roku 1900 našli na

dnešní Tovární ulici, u budovy následně nazvané nesprávně Katovna (ta se ve skutečnosti nalézala dále od těchto míst, zhruba na místě pozdějšího továrního komplexu Regenhart&Raymann), kamenný kříž vytesaný ze supíkovického mramoru o rozměrech 71 x 80 cm, který na sobě skrýval německý nápis ve znění „M. W. / GEWESE / NER. SCHARF / RICHDER. VON / DEN. SCHWED= / EN. DER. SCHOS / EN. WORDEN“ (M. W., bývalý kat, který byl zabit Švédy roku 1646). Dlouhou dobu se za zkratkou M. W. skrýval Martin Wagner. Jak se však později podařilo prokázat v pramenech, jeho skutečné jméno znělo Michal Waxman (nebo Wachsmann či Wagsman). Není bez zajímavosti, že jeho třiaadvacetiletá služba započala ve městě v roce 1623, tedy rok od vypuknutí prvního známého případu čarodějnictví na Jesenicku. Souvisela velice pravděpodobně s potřebou obce zajistit si vlastního kata, neboť do té doby se hrdelní zločiny vyšetřovaly, soudily a vykonávaly exekuci v Nise.

*Obraz je 101 cm široký a 80,5 cm vysoký.
Obraz mohou spatřit návštěvníci jesenické
Vodní tvrze ve stálé historické expozici.*

Kříž byl darován do právě se ustavujícího muzea a stal se vůbec prvním předmětem zapsaných do jeho sbírek. Zatímco evidenční kniha disponuje u předmětu č. 1 původním německým textem víceméně citujícím pouze vyrytý nápis, dodatečný český zápis patrně z meziválečného období je doplněn o informaci, že kat byl „zastřelen Švédy při dobytí hradu (zámku).“ Obraz zachycující dobývání Vodní tvrze, signovaný lakonicky „Plock“, není možné blíže datovat než do první poloviny 20. století, a nevíme tak, který moment se stal určujícím pro to, že se z doložené přestřelky na periferii města stal průnik Švédů do města s cílem dobytí zdejší opevněný bod. V každém případě Plockova malba bitvu kanonizovala i ikonografickým způsobem a od té doby již bylo složité tento zakořeněný dojem vy-

vrátit, ostatně se o to ani nikdo patrně nepokoušel. Naivitu obrazu je možné shledat rovněž v tom, že zachycuje Vodní tvrz v podobě, kterou získala teprve v následujícím století po válce. Zajímavým detailem je rovněž umístění tří dělových koulí v posledním podlaží zámku (které však bylo vybudováno až v 18. století). Zda tato část artilerie byla v průčelí záměrně umístěna před vytvořením obrazu, nebo právě až jako reakce na dílo, nevíme, v každém případě je zde můžeme spatřit dodnes. Stejně tak může návštěvník v expozici spatřit jak tento obraz, tak Wachsmanův kříž. A tak tato legenda, nebo alespoň nijak podložená událost, žije dále v kolektivní paměti nejen obyvatel města na soutoku Bělé a Staříče. Se skutečností má však zřejmě pouze pramálo skutečného.

JP

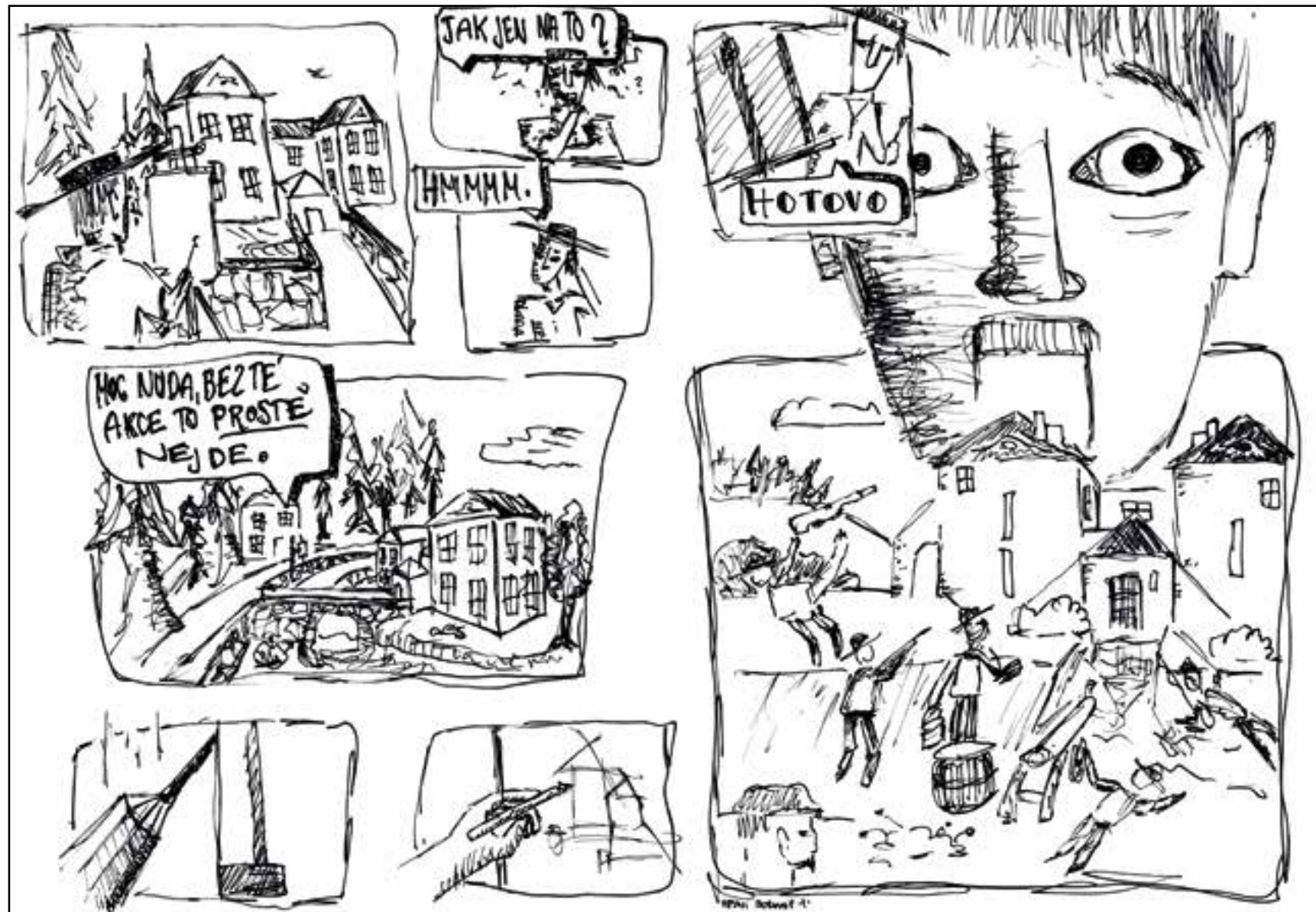

Nahoře detail z obrazu Dobývání Vodní tvrze Švédy ze strany 97.

Dole současný pohled na fasádu Vodní tvrze s „dělovými koulemi“. Foto VMJ.

Kříž má 80 cm na výšku, průměr jeho podstavy je 71 cm, je umístěn ve stálé expozici v jesenické Vodní tvrzi.

Ovlivnilo výsledné vzezření malby snad autorovo aktuální psychické rozpoložení?

Klíč z Rychleby

Vlastivědné muzeum Jesenicka
inv. č. H/JA 8650

V expozici Historie a archeologie Jesenicka ve Vodní tvrzi v Jeseníku se nachází železný klíč nalezený na zřícenině hradu Rychleby. Nebylo by na tom asi nic podivného, archeologického materiálu se na lokalitě vyskytlo více, přesto je nález o něco zajímavější a tajuplnější než např. vedle ležící nože, srpy, zlomky nádob či části zbroje. Jim totiž pověst nadpřirozenou moc nepřisuzuje...

V dobách dávného středověku byl hrad ukrytý v hlubokých hvozdech Rychlebských hor na vrcholu slávy. Spravoval jej moudrý kastelán Gernot, jehož družina chránila kupeckou stezku spojující Kladsko a Nisu. Když se správčův věk nachyloval, zavolal k sobě posla řka: „Má mysl už není bystrá, duše má těší se více k Bohu než k dalším pozemským dobrodružstvím. Jdi nyní ke knížeti, je potřeba najít mého nástupce.“ Posel osedlal ryzáka, nabral zásoby a vydal se na dlouhou cestu přes skalní hřbety, hluboká údolí i horská sedla. Po několika nocích narazil na skupinu dřevorubců. „V okolí řádí banda lapků, drancují vesnice, pálí, loupí, mladé dívky unášejí. Zhrzený hrabě je vede, ten, který zradil našeho knížete,“ dozvěděl se od nich.

Nástrahám lapků Zeleného rytíře, jak si hraběcí zrádce nechal říkat, posel neunikl. Byl lapen a pod hrozbou mučení donucen prozradit svůj příběh. Věřil, že bude zamordován, loupeživí družiníci jej však zanechali bez koně, zásob i šatů přesvědčení, že kruté dílo za ně vykonají divoké šelmy.

Netrvalo dlouho a do rychlebského hradu vkrácel v doprovodu kumpánů nový kastelán. Staříčků Gernot podvod neodhalil, nařídil spustit most a otevřít brány. Nová vláda byla krutá, bezcitní žoldáci trýznili podhradí i okolní vsi, vybírali další a další berně, konfiskovány byly polnosti i dobytek. A kromě majetku zajímaly Zeleného rytíře také dívky. Ty, které ho odmítly, nechal utrápiti v hladomorně.

Gernotův posel se nakonec, snad zázrakem, probil nástrahami přírody, oznámil vše knížeti a ten vytáhl na neohodného služebníka s vojskem. Panská družina našla v rychlebském podhradí zbídačený lid. Aby ušetřil krveprolití svých mužů, nedal kníže hrad dobývat, ale zapálil jej. V plamenech našli smrt všichni lapkové a uhořel s nimi i jejich vůdce. Avšak – když kníže procházel spáleništěm, polekal se zeleného hada, který se jako přízrak vinul ze sklepení. Místní říkají, že na troskách se had vyskytuje do dnešních dnů, zjevuje se dobrodruhům toužícím nalézt ukradený poklad a nabízí jim ve své tlamě klíč od pokladnice. Kdo však klíč uchopí, přijme s ním i smrtící jed.

Jedná se o středně velký otočný klíč, očko elipsovitého tvaru přechází ve stvol obdélníkovitého průřezu, na něj nasedá bohatě profilovaná brada obdélníkovitého tvaru se třemi výřezy. Zdali však má tento sbírkový předmět skutečně tajemnou moc, musí posoudit každý sám.

PR

Klíč z rychlebského hradu je přibližně 13 cm dlouhý, je k vidění ve stálé expozici Vlastivědného muzea Jesenicka.

Kachel z Bludovceku

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. H 25712*

Střediskem bludovského panství býval stejnojmenný hrad, jehož nepatrné pozůstatky se dochovaly na kopci severně od obce. Hospodářské zázemí hradu tvořil tzv. Horní dvůr neboli Forberk ležící pod tímto kopcem. Když byl v dobách česko-uherských válek hrad zničen, stoupl význam tohoto dvora jako správního centra. Plnil také úlohu sídelní, kdy si zde majitelé panství, jimiž byli příslušníci rodu Žerotínů, vybudovali menší zámek. Jeho samotná existence byla dlouho opředená tajemstvím, které se podařilo zčásti prolomit v polovině 90. let provedením stavebněhistorického průzkumu a na něj navazujícího archeologického výzkumu v objektu dodnes zachovalé barokní sýpky. Ta byla postavena na místě zmíněného panského sídla, které roku 1741 padlo za oběť úmyslně založenému požáru.

Archeologové našli ve východní části zkoumaného objektu mimo jiné pozůstatky kachlových kamen. Při následném zpracování

zlomků se některé z kachlů podařilo znovu zkompletovat do původní podoby. Ústřední motiv jejich výzdoby však odborníky zaskočil – kachle zobrazují dvouocasého lva, který zápasí s bájným stvořením jménem gryf, jež mělo lví trup, nohy a ocas, naopak hlavu, křídla a pařáty orlí. Nad jejich hlavami lze číst nápis Hans Sigert a letopočet 1604. Při dolním okraji jednoho z kachlů se navíc nachází ještě nápis, provedený pravděpodobně omylem, v negativu a lze jej číst jako URBAI (?). Hanse Sigerta je možné považovat za výrobce kachlů, které zhotovoval zřejmě za pomoci formy pořízené na vzdálenějším trhu. Ikonografický význam zobrazení nám ale dosud uniká. Jedná se o obecnou symboliku, nebo má nějaký vztah k osobě či rodu stavebníka? Je snad odkazem na některou z dávných bájných mytologií? Napovědí nám čtenáři katalogu?

MKo

Kachle mají rozměry 21,2 x 23,3 cm, jsou umístěny v depozitářích Vlastivědného muzea v Šumperku.

Předměty v zemi ukryté

Dva bronzové meče z obou jesenických stran

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. A 4006
Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. AS 17529

Pravěké meče, umně odlévané z bronzu, dosud patří mezi velice vzácné archeologické nálezy. Odložená rukojeť jednoho takového meče se našla v Městském lese nad Šumperkem, tedy v jižním podhůří Jeseníků. V zalesněném svahu ji objevil pan J. L. v zimě roku 2007. Na druhé straně hor, tedy v podhůří severním, v roce 2020 našel pan R. N. při sběru hub v lesích u Staré Červené Vody také bronzový nález, a to v podobě sekerky a celého meče, přelomeného v čepeli na dvě části.

Typově se u obou nálezů jedná o meče s plnou litou rukojetí, které byly vyráběny v mladší fázi doby bronzové. Exemplář z Jesenicka je starší, dle charakteristických zna-

ků pochází z doby okolo 1300 př. n. l., zatímco na Šumpersku nalezenou rukojeť lze datovat až kolem 1000 př. n. l. Meče byly vyrobeny stejným způsobem – do zvlášť odlišné rukojeti byla zasunuta řapová část čepelí a oba díly snýtovány k sobě. Rukojeti obou mečů navíc pokrývá bohatá rytá výzdoba.

Na základě podrobné morfologické analýzy řadíme exemplář ze Šumperska do třídy mečů s číškovitou rukojetí a k typu Königsdorf, který byl na Moravě prokázán vůbec poprvé! Výrobu tohoto typu lze pravděpodobně vztáhnout na západoalpskou oblast, v našem prostředí tedy představuje import z velmi dalekých specializovaných dílen.

Nález ze severní strany hor je střezěn v depozitářích Vlastivědného muzea Jesenicka, na délku meč měří 62,5 cm.

Předměty v zemi ukryté

K meči z Jesenicka disponujeme odbornými analýzami, které přinesly zajímavé informace. Na povrchu byla prokázána přítomnost celulózy, což signalizuje nějaký organický obal, takže meč zřejmě mohl být původně zabalen do nějaké tkaniny či textilie. Bylo zjištěno, že bronzovina, především v oblasti čepelí, je plná bublinek, které snižovaly (!) kvalitu vyrobeného předmětu v případě aktivního zapojení v boji. Tento předpoklad podpořila i metalografická analýza, která prokázala výrazně nízký obsah cínu a rovněž poměrně velké množství nečistot ve slitině, což společně s velkým množstvím bublin muselo negativně ovlivňovat pevnost artefaktu. Navíc nedošlo ke kování, které jinak zvyšuje pevnost slitiny.

Jeví se nám tedy, že meč nebyl vyroben jako zbraň. Šlo o předmět symbolické hodnoty? Nepochybně velmi drahý artefakt mohl poukazovat na výjimečný společenský status majitele. Byl snad předmět vyroben za účelem votivního ukládání do země v rámci dobových náboženských představ vrcholící doby bronzové? Nebo měl svým držitelům přinášet vítězství v bojích jinak než svou pevností? Věřili jeho majitelé v jeho magickou sílu? A vykázal by ten šumperský nález stejné charakteristiky? Snad napoví budoucí analýzy.

JH/MR

Dochovaná část odlomené rukojeti šumperského meče měří 8,1 cm na délku, nález je schraňován v depozitářích Vlastivědného muzea v Šumperku.

Dvě sekerky z období Velké Moravy

Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. AS 17506 (Pleče)
Inv. č. AS 18611 (Malá Morava)

Dvě železné sekerky, které se dostaly do sbírek šumperského muzea, mají leccos společného. Obě byly objeveny pomocí detektoru kovů (jednu našel pan A. Z. na katastru Plečí u Jindřichova v roce 2009, druhou pan P. V. na katastru Malé Moravy v roce 2013), obě jsou více než 1000 let staré a obě se vyskytly na velmi neobvyklých místech.

Sekerka od Plečí má mírně obloukovité ostří, podkosenou bradu a výrazně vykrojené tělo, přičemž ostny při kruhovém násadním otvoru jsou krátké. Úzká sekerka od Malé Moravy má mírně rozšířené ostří, krátce protažený zesílený tyl s obdélnou ploškou a ostny kolem okrouhlého násadního otvoru. Funkčně jsou oba typy považovány za zbraně.

Sekerka od Plečí má délku 12,9 cm, šířka ostří pak dosahuje 5,9 cm, je uložena v depozitáři Vlastivědného muzea v Šumperku.

Objevené sekerky na základě analogií datačně spadají do 9. století, případně ještě do 1. poloviny 10. století, což znamená, že se časově pohybujeme v období existence raného státního útvaru Velkomoravské říše s mocenským centrem na jižní Moravě, případně pak v době krátce po jejím rozpadu.

Oba naše nálezy jsou však naprosto vysunuty mimo známé raně středověké osídlení! To na severní Moravě končí na Mohelnicku vzdáleném odtud minimálně 40 km. Podhůří Jeseníků a masivu Králíckého Sněžníku však bylo osídlováno až od poloviny 13. století či později v rámci vrcholně středověké kolonizace. Zatímco v případě sekerky z Plečí lze nejspíše uvažovat o dlouhodobé komunikační funkci prostoru

Předměty v zemi ukryté

údolí říčky Branné ve směru k Ramzovskému sedlu, příhodnému horskému přechodu, u sekerky od Malé Moravy je její poloha interpretačně složitější. Nalezla se sice ve svahu nad údolím horního toku Moravy, ale již ve značné nadmořské výšce (655 m), tj. v nástupu na hřeben masivu Králíckého Sněžníku.

V této souvislosti pak nemusí být bez zajímavosti závěry některých přírodovědeckých výzkumů vrcholových oblastí severomoravských hor za účelem rekonstrukce vzniku holí. Z půdních sedimentů, nalez-

ných uhlíků a rozpoznaných antropogenních indikátorů pylových profilů byly totiž získány důkazy nejen o odlesňování vrcholových partií Hrubého Jeseníku a Králíckého Sněžníku od vrcholného středověku, ale rovněž zjištěny stopy ohňů či hoření, které jsou datovány po r. 800 n. l. a dle přírodovědců mají bezpochyby souvislost s lidskými aktivitami. Pomohou nám sekerky doplnit bílá místa a přepsat nejednu historickou kapitolu?

JH

Sekerka od Malé Moravy je 17,6 cm dlouhá, šířka jejího břitu je 6,2 cm, je vystavena v Městském muzeu Králíky.

Měděný sekeromlat z pravěku

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. AS 17605*

Při kopání rybníčku pro kačeny našel v roce 2012 pan M. S. v novodobé navážce na zahradě svého domu ve Velkých Losinách zvláštní kovový předmět podobný malému krumpáči. Po zjištění, že starobyle působící nástroj je vyrobený z mědi, se nález dostal do sbírek šumperského muzea.

Jde totiž o unikátní měděnou sekeru s křížovým ostřím, patinovaný povrch má hrubý, se stopami po odlévání. Sekeru lze dle jejího charakteristického tvaru zařadit k typu Jászladány, jenž byl vyráběn v oblasti Karpatské kotliny v období, které v chronologii moravského pravěku odpovídá počátku pozdní doby kamenné (eneolitu), tedy kolem roku 4000 př. n. l. Z hlediska funkce je o tomto typu předmětů uvažováno jako o hornických či tesařských nástrojích, zbraních nebo také, vzhledem k jejich výjimečnosti, jako o statutárních symbolech. V období časného eneolitu byly totiž veškeré nástroje a zbraně v prostředí moravského pravěku stále ještě vyráběny z kamene, dřeva nebo zvířecích kostí a rohů. Předměty z prvního ovládnutého kovu, mědi, byly ve střední Evropě vzácností a určité měly v tehdejší společnosti obrovskou cenu. Proto jistě velmi překvapí, že měděná sekerka nalezená na zmíněném pozemku je z Velkých Losin již třetí svého druhu!

V roce 1947 totiž odevzdal F. Kašpárek do muzea v Prostějově soubor kovových předmětů s tím, že je našel o rok dříve v po-

toce ve Velkých Losinách asi 200 m od kostela. Jednalo se právě o dvě měděné sekery s křížovým ostřím a dále bronzové artefakty, které však pochází až z konce doby bronzové (tedy výrazně mladší než měděné sekery). Proto tehdejší kurátor prostějovských sbírek pojal podezření, že by mohlo jít o nálezy, které byly za druhé světové války uloupeny v nějakém muzeu a během ústupu poté do potoka odhozeny.

Výskyt hned tří na Moravě velmi vzácných měděných sekerek naprosto stejného typu a stáří na dvou různých místech v rámci Velkých Losin (pozemek pana M. S. leží od kostela zhruba 400 m severovýchodně) zní až jako příliš velká náhoda. Není tak vyloučeno, že všechny tři sekery původně tvořily nálezový celek, který se do sekundárních kontextů dostal po válce z rozchváceného farního muzea, zřízeného v roce 1941 při místním kostele. Většinu položek tvořila sbírka Mons. J. Kesslera, který tyto předměty shromažďoval převážně v místním regionu již od svého působení v Pustých Žibřidovicích. Tato ves leží jen přes kopec ve vedlejším údolí a hned vedle se nachází osada Pleče – a k ní se, světe div se, váže zpráva, která k roku 1822 uvádí také nález měděné sekerky s křížovým ostřím!

JH

Sekeromlat měří na délku 29 cm, na šířku nejvíce 4,9 cm, je uložen v depozitáři Vlastivědného muzea v Šumperku.

Zlomek hunského kotle

Muzeum v Bruntále
Př. č. H43/2014

V červnu 1907 se mezi Miloticemi a Horním Benešovem pustili lesní dělníci do úprav nové cesty. V hloubce přibližně 40 cm narazili na podivný kovový předmět neobvyklého tvaru. Artefakt byl o něco později určen jako odlomené ucho objemného „hunského kotle“.

Kočovní Hunové se v našich končinách objevili náhle ve 4. století. Přišli snad z oblasti mezi pohořím Altaj a Kaspickým mořem, pronikli na sever i jih Evropy a přiblížili se k hranicím jejich mocných říší. Na svých malých rychlých koních a s nataženou tětivou luku porazili kmen Alanů, utkali se s Góty, vyplnili Panonii, válčili po boku Římské říše i proti ní, uvedli do pohybu celý kontinent. Už jen jméno jejich panovníka Attily (434–453) vzbuzovalo hrůzu celého antického světa. Hunové se objevili náhle, prohnali se nelítostně Evropou, a když zmizeli, tvář tehdejšího světa se od základu proměnila.

Hunové však nebyli jen válečníci a chovatelé dobytka. Byli to také zruční řemeslníci, zejména kožešníci, kovolijci, truhláři, sedláři a hrnčíři. Právě tzv. hunské kotle, mohutné nádoby se zdobenými uchy, jsou ukázkou jejich řemeslné zručnosti.

Vzácný nález putoval do muzea a byl určen jako předmět z první poloviny 5. století.

O více než sto let později, na jaře roku 2013, na stejné lokalitě vydala zem další zlomek bronzové nádoby, tentokrát horní části těla se dvěma úzkými lištami. Oba kusy ležely v zemi dlouhá staletí a po 1 600 letech vzbuzují nejednu otázku. Technikou výroby i dochovaným zdobením připomíná nový kus svého zdobenějšího předchůdce. Pocházely oba z jedné nádoby? Proč ležely oba kusy právě tady, nedaleko od sebe a v místě, odkud se naskýtá výhled do celého bruntálského kraje? Dotkli jsme se dávného kultovního místa? Nebo šlo o zastávku na dlouhých cestách? Můžeme tvrdit, že dnešní nedaleká komunikace se táhne stále stejným místem jako už v polovině 5. století?

Mnoho z otázek zůstává nezodpovězeno, nicméně na jednu z nich se snad podařilo najít odpověď – analýzou a porovnáním obou zlomků bylo zjištěno, že jejich složení je takřka shodné. Můžeme tedy říct, že šlo minimálně o výrobky z jedné kovolijské dílny. Není vyloučeno, že se mohlo jednat skutečně o jednu nádobu, která byla rozbita a její jednotlivé části byly uloženy na pomezí dnešních katastrů Razové a Milotic do země, tam, kde setrvaly po staletí.

IH

Zlomek má šířku 17 cm, výšku 12 cm a tloušťku 0,4–0,8 cm, váží 860 g, nachází se v depozitářích Muzea v Bruntále.

Orientální zbraň v Šumperku

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. H 22793*

V roce 1992 byly prováděny výkopové práce v historickém jádru města Šumperka. V nároží dnešního náměstí Míru a Valašské ulice byly během těchto prací zachyceny pozůstatky středověkého objektu, nejspíše obytného domu. Na místo byli přivoláni archeologové, kteří zdokumentovali pozůstatky objevené stavby a zajistili také zlomky keramiky. Ve vykopané zemině pak byla nalezena nevelká hlavice bronzového palcátu, tvořená třemi řadami střídavě uspořádaných hrotů. Obě krajní řady mají základnu trojúhelníkovou, střední řada košticověčnou.

Palcáty se obecně řadí mezi úderné zbraně, představují i náročnější jezdeckou zbraň. Jejich původ je třeba hledat v oblasti Orientu, odkud se pak postupně šířily do evropského prostoru. Tuto zbraň u sebe nosívali společensky vysoce postavení bojovníci a nalezena byla již na více místech v českých zemích (Praha, Plzeň aj.), mezi další nálezy z regionu je možné zmínit např. palcát z výzkumu okolí tvrze v Nemili, obci

nedaleko Zábřehu. Nalezený šumperský palcát patří do skupiny tzv. diamantových palcátů a na základě jeho provedení jej lze také určit jako starší variantu této zbraně. Spojení lehké hlavice s dřevěnou násadou totiž nebylo zcela odolné vůči nárazu v boji, proto se tyto palcáty začaly zhotovovat s trubkovitou tulejí, která odolnost zvyšovala. S nástupem plátové zbroje se pak tento typ zbraně dále vyvíjel do podoby tzv. listového palcátu. Právě s ohledem na vývoj zbraně je možné datovat nalezenou hlavici do doby 13. století, případně ještě počátku století následujícího.

Nám na příběhu však nesedí odhadované stáří palcátu, které nekoresponduje s datací nalezených zlomků keramiky, jež byla zhotovena až v 1. polovině 15. století. Byla snad zbraň uchovávána dlouhá léta v domě, nebo se na místo svého nálezu dostala za nějakých jiných okolností? A kdo ji mohl třímat v ruce?

MKo

Palcát disponuje 3,2 cm dlouhou hlavici, je umístěn ve stálé expozici Vlastivědného muzea v Šumperku.

Předměty v zemi ukryté

Kdo ví, k čemu všemu byla zbraň v dějinách používána...

Kterému Ondřejovi patřilo pečetidlo?

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. AS 18604*

Kovové pečetidlo, které náhodně našel pan J. V. v roce 2018 u Hanušovic na Šumpersku, nám zatím dává více otázek než odpovědí. Tento tzv. typář má tvar zašpičatělého oválu, z rubní strany je naletována kobylka s malým okrouhlým otvorem zřejmě pro zavěšení.

O tom, že jde o pečetidlo duchovního, svědčí jak samotný tvar, který je typický pro církevní prostředí v období vrcholného středověku, tak i zvolená obrazová symbolika. Jedná se o devoční typ, zobrazující majitele typáře modlícího se ke světcům. Ve spodní části pečetního pole klečí heraldicky doprava orientovaný muž ve splývavém šatě se sepjatými rukama a od adorovaného svět-

ce je oddělen obloukem. V horní polovině pečetního pole je zobrazena hlava s delšími vlasy splývajícími po bocích obličeje, čelně položena do jasně vyznačeného kotouče. Hlava zaujímá takřka celou jeho plochu, takže vzhledem k částečně degradovanému povrchu typáře nelze s jistotou rozoznat, zda do krajů kotouče vybíhají ramena kříže. V takovém případě by bylo jasné, že jde o hlavu Krista. Takto ovšem musíme připustit i jiný výklad, totiž obraz hlavy sv. Jana Křtitele na mise. Dostatečně zřetelná není bohužel ani legenda obíhající po obvodu pečetního pole, jež je provedena majuskulními literami. Zcela jasně jde přečíst jen její začátek a konec: + S . AnDRee ... enSIS.

Pečetidlo o výšce 5 cm a šířce 3 cm, nachází se v depozitáři Vlastivědného muzea v Šumperku.

Podle výše popsaných znaků lze tento artefakt datovat do první poloviny 14. století. Jeho majitele (Andrease, tedy Ondřeje) pak můžeme hledat v okruhu světského kléru, kanovníků či plebánů. V případě prisouzení hlavy sv. Janu Křtiteli se nabízí vazba na Vratislav, neboť tento světec byl hlavním patronem tamní kapituly. Při uplatnění Kristovy hlavy lze ovšem jen těžko usuzovat na konkrétní církevní instituci. Zůstaneme-li na Moravě, pak členy olomoucké kapituly bylo v uvažované době hned několik kanovníků nesoucích křestní jméno Ondřej.

Ve 14. století spadala oblast Hanušovicka k nově založenému kolštejnskému panství (centrem hrad Kolštejn – nyní

Branná), jehož začátky jsou spojeny s neblaze proslulým loupeživým rytířem Janem Wüsthube. V roce 1325, na sklonku svého života, věnoval cisterciáckému klášteru v kladském Kamenci, kterému v minulosti nejvíce škodil, značnou část panství, včetně několika vesnic v okolí Hanušovic. Chtěl si tím zajistit spásu své duše a duší zemřelých příbuzných. Zda s těmito událostmi může pečetidlo nějak souviset, nelze zatím prokázat. Snad budoucí historikové budou mít štěstí a skrze nalezení otisku tohoto středověkého „razítka“ se jim podaří neznámého Ondřeje identifikovat.

JH

Je pečetidlo skutečně historickým nálezem?

Depot porcelánových a skleněných předmětů v Zálesí

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 19243

Rok 1945 nezačal pro německou říši příznivě. Zahájení viselsko-oderské operace Rudé armády podnítilo statisíce osob, aby z východního Pruska a Slezska prchaly před postupujícími sovětskými vojsky. Starci, ženy a děti s nejnutnějším vybavením na povozech i pěšky mířili do nitra nacistické říše a v místech, kde nocovali, po nich zůstávaly zvěsti o barbarských východních hordách, které vraždí a znásilňují civilní obyvatelstvo.

Na své pouti se uprchlíci dostali i na Jesenicko, kde uprostřed kruté zimy prosili o střechu nad hlavou a trochu jídla. Frekventované byly zejména všechny komunikace vedoucí přes horské průsmyky Rychlebských hor do Kladska. Apokalyptické zprávy v místním obyvatelstvu rozněcovaly strach a vyvolávaly zoufalství. I když se situace na počátku jara zdánlivě uklidnila, ústup posledních německých jednotek z Jesenicka v prvních květnových dnech znamenal definitivní konec nadějí.

V obavě před příchodem Rudé armády docházelo v rodinách místních obyvatel k ukrývání cenností. Nešlo jen o drahé kovy nebo finanční hotovost, které se v chudých horských chalupách vyskytovaly spíše jen výjimečně, majetek pro horaly představovalo i běžné vybavení domácností, zejména pak to, které nepodléhalo snadno zkáze. Tedy především sklo a porcelán, často děděné z generace na generaci.

Přestože drtivá většina skrýší byla po odsunu původního německého obyvatelstva objevena, lze i po 75 letech občas narazit na doklady zoufalé snahy zachránit rodinné cennosti před blížícím se nebezpečím. Zejména pak v horských oblastech, kde reliéf krajiny nabízel osadníkům více možností než obligátní zakopání „bedny s poklady“ na zahradě za stavením.

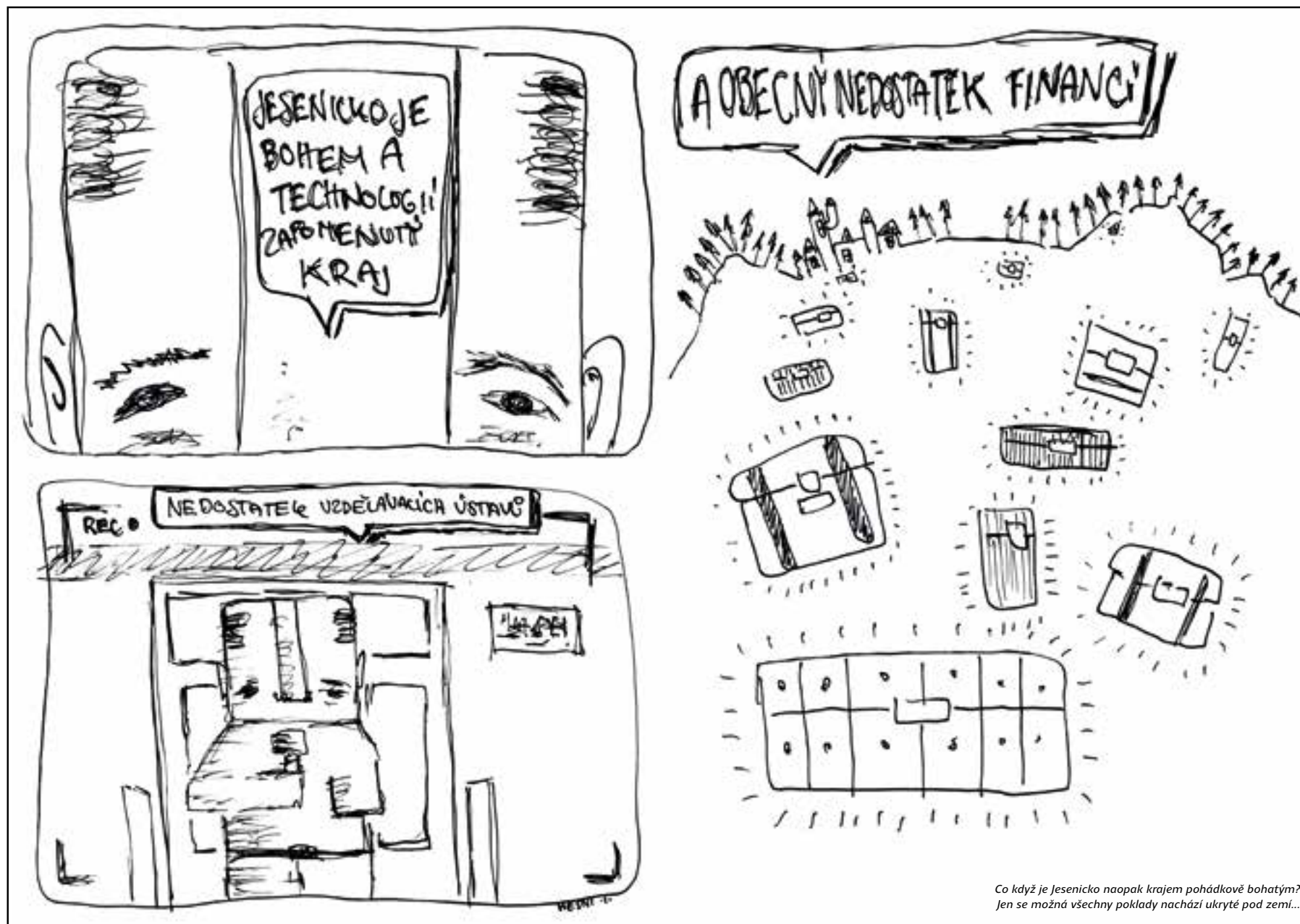
Příkladem depotu, který zůstal více než tři čtvrtě století neobjeven, je nález železné bedny se souborem porcelánových a skleněných předmětů ve svahu asi 100 metrů nad údolím pravostranného přítoku Obecního potoka v osadě Zálesí, dnes místní částí Javorníku. Třebaže v současnosti stojí v širší nálezové lokalitě pouze stará šachtová vápenka, v údolí pod pěšinou stoupající do svahu jsou stále patrné základy stavení, což svádí k domněnce, že nález mohl mít příčinou souvislost s jeho tehdejšími obyvateli. Z nalezené kolekce kuchyňských předmětů se vymykají pouze lahvičky s modrým a červeným inkoustem, což naznačuje, že jejich majitel mohl být úředníkem nebo učitelem. Nikoli však v nedaleké vápence, neboť její provoz byl ukončen již v roce 1908.

Kolik takových skrýší, úkrytů a pokladů na Jesenicku ještě máme? A kolik se nám jich podaří objevit?

PM

Depot byl nalezen v bedně o výšce 35 cm, šířce 70 cm a hloubce 38 cm, je umístěn v depozitáři Vlastivědného muzea Jesenicka.

Co když je Jesenícko naopak krajem pohádkově bohatým?
Jen se možná všechny poklady nachází ukryté pod zemí...

Sekyrka z drahokamu

Vlastivědné muzeum Jesenicka
Inv. č. H/JE 7727

V depozitářích Vlastivědného muzea Jesenicka se nachází řada pravěkých nálezů. Bohužel u drtivé většiny z nich je napsáno „lokalita neznámá“. Vysvětlení je poměrně prosté. Po druhé světové válce se nenávist k německému živlu dotkla i takových věcí, jako byly muzejní záznamy, čímž vznikla nenávratná škoda.

Jedním z takových předmětů je i malá plochá sekerka lichoběžníkovitého tvaru s lesklým povrchem vyrobená ze žlutozeleného nefritu. Ostří je na jednom rohu tvarováno do špičky, na protějším je široce zakulaceno. Datovat sekyrku lze do pozdního neolitu, tedy cca někdy okolo roku 4000 př. n. l. Jak se ale dostala do sbírek jesenického muzea, netušíme. Možná představovala součást původních sbírek vratislavských biskupů uložených na zámku Jánský Vrch, čemuž by nasvědčovalo staré, již téměř zašlé inventární číslo. Nebo ji muzeu daroval nějaký mecenáš či nálezce?

Otázek mnoho, odpovědi žádné. Jediné, co se dalo učinit, bylo vystavení předmětu moderní technice. Sekerka byla podrobena nedestruktivní rentgenové difrakci, která odhalila vnitřní strukturu materiálu a potvrdila užití nefritu coby materiálu, čímž de facto určila lokalitu původu. Ve východní části střední Evropy najdeme jediné naleziště nefritu, a to v lokalitě u vesnice Jordanów Śląski ležící v Dolnoslezském vojvodství v Polsku, přibližně 25 km jižně od Vratislavi.

Snad se někdy podaří zjistit, jak se tento posel z pravěku dostal do našich sbírek. Odpověď bychom mohli nalézt např. v písemnostech uložených v archivech vratislavských biskupů či v pozůstalosti tehdejších muzejních pracovníků nebo regionálních badatelů.

MR

Na délku nástroj měří 5,8 cm, šířka ostří činí 2,8 cm, je umístěn v depozitářích Vlastivědného muzea Jesenicka.

Klíč k palné zbraně z hradu Rabštejna

Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. AS 10165

Do sbírek Vlastivědného muzea v Šumperku se v roce 2005 dostal mimo jiné také soubor archeologických nálezů z hradu Rabštejna, které zde někdy v 80. letech objevil jeden amatérský speleolog. Soubor obsahoval kromě několika železných hrotů šípů, jedné podkovy, souboru olověných střel z ručních palných zbraní a masivních střepin z dělostřeleckých koulí také železný klíč k natahování kolečkového zámku zbraně.

Klíč je tvořen oválnou rukojetí, která přechází s mírným zalomením v širokou střešovitou hlavici se třemi čtvercovými otvory, z nichž každý má odlišné rozměry. To by mohlo znamenat, že kromě nasazování na čtyřhrannou hřídel kolečka kolečkového zámku mohl sloužit i pro stahování šroubu čelistí kohoutu apod.

Klíč je, spolu se střepinami z dělostřeleckých koulí ze stejného souboru, datován do první poloviny 17. století, což znamená, že byl svým majitelem pravděpodobně ztra-

cen při šarvátkách císařských vojsk se Švédy někdy v letech 1645–1646. Nicméně pušky z období třicetileté války byly zpravidla opatřeny staršími a jednoduššími doutnákovými zámky. Vynález kolečkového zámku nejen že odstranil typický zápach ze starších doutnákových zámků, ale vylepšil také odolnost zbraně vůči dešti. Jeho výroba však byla komplikovaná a vyžadovala jistou preciznost, proto byly zbraně tohoto typu velmi drahé a málo rozšířené. Nejčastější využití našly jako lovecké zbraně pro šlechtu. Zůstává tedy záhadou, kde se zde, při bojích o Rabštejn, vzal tento typ zbraně.

Kdo tedy byl oním majitelem na svou dobu pokrokové zbraně, na které straně a komu mohl klíč při bojích sloužit? Nebo si s námi historie jen zahrává a klíč s boji o hrad nesouvisí a objevil se v nalezeném souboru náhodou?

BT

Celková délka klíče je 120 mm, šířka a délka hlavice činí 33 a 30 mm. Exponát si mohou zájemci prohlédnout ve stálé expozici Vlastivědného muzea v Šumperku.

Nález pokladu římských mincí

*Muzeum v Bruntále
Př. č. H43/2015 (102 ks)*

Ne každému se podaří najít poklad. Ne každý houbař si místo očekávaných hub donese domů hrst stříbra. Ale tu a tam se podobná věc šťastlivcům přihodí. Když se vypravila do lesních houštin nad Miloticemi náhodná turistka, měla o své vycházce pravděpodobně různé představy. Její očekávání byla ale nepochybně překonána. V podrostu se náhle něco zablesklo. Ukázalo se, že se jedná o starobylé vyhlížející mince. Neváhala, místo propátrala a s nálezem se vzápětí vypravila do muzea.

V říjnu 2014 ležela na muzejním konzervátorském stole hromádka stříbrných římských mincí. Jak bylo zjištěno, mince na svého nálezce čekaly téměř na povrchu a nepochybně tu byly před dávnými časy uloženy ve tkaném nebo koženém váčku.

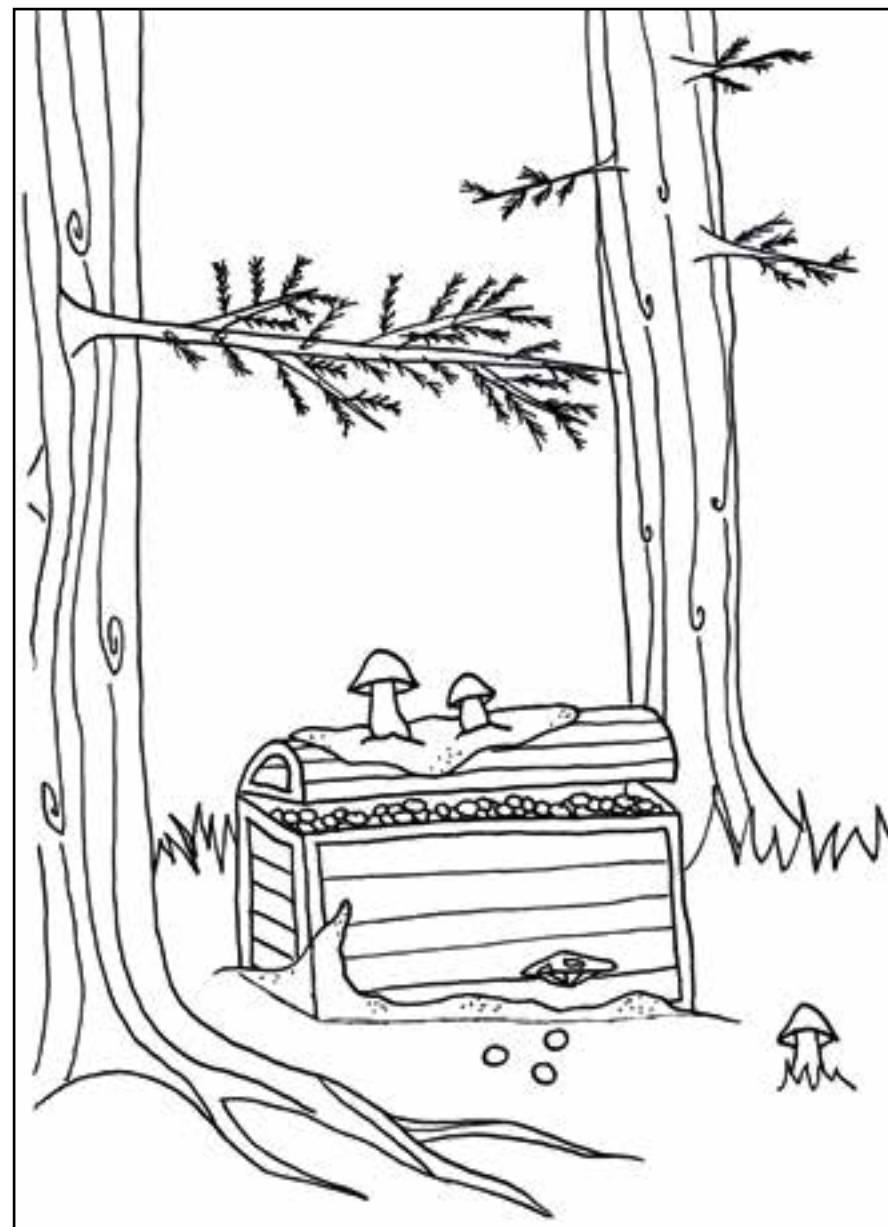
Jak se při dalším průzkumu na místě nálezu ukázalo, k původním 102 kusům stříbrných římským denárům se přidaly ještě další tři. Soubor pocházel z období vlády císařů Trajána (98–117), Hadriána (117–138), Antonina Pia (138–161) a Marka Aurelia (161–180). Téměř sběratelská řada.

Mince čekaly na svou objevitelku dlouhé stovky let. Jak se zde ale ocitly, zůstává záhadou. Jisté je, že putovaly mnoho kilometrů na sever, pravděpodobně prošly mnohými rukami neznámých barbarů a uloženy byly nejdříve během druhé poloviny 3. století našeho letopočtu. Dávný majitel si svůj poklad ukryl daleko od zraků lidí a nikdy se už k němu nedokázal vrátit...

IH

*Průměr mincí se pohybuje mezi 16 a 20,5 mm,
jejich váha dosahuje 2 až 3 gramů, nacházejí
se v depozitářích Muzea v Bruntále.*

Sen houbařův, dobová představa.

Palná zbraň z Nového hradu

Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. H 27751

Nový hrad u Hanušovic je mohutná zřícenina opevněného šlechtického sídla, která leží trochu pozapomenuta v lesích nad Kopřivnou. Po léta hrad přitahuje zájemce o historii a vlastivědu, avšak do jeho zdí již několik staletí hlodá zub času a je otázkou času, kdy se stále ještě stojící zdívo definitivně sesune k zemi. Za účelem záchrany alespoň nejohroženějších částí konstrukcí byl ve spolupráci s obcí Kopřivná a s odborných dohledem Vlastivědného muzea v Šumperku ustaven Spolek přátel Nového hradu a v letech 1999–2001 provedena sanace nejvíce postižených zdí v prostoru tzv. druhé brány.

Bortící se stěny byly odlehčeny zevnitř odebíráním zeminy, při kterém byl proveden také archeologický výzkum. Ten přinesl mnoho informací o životě na hradě v závěru 15. století, kdy byl hrad za války mezi Matyášem Korvínem a tehdejším vlastníkem hradu Jiřím Tunklem z Brníčka dobyt. Přímě v místě archeologického výzkumu byla prokázána existence budovy strážnice s roubenými stěnami. Hrad po dobytí hořel bez hašení, a prostor u druhé brány se všemi

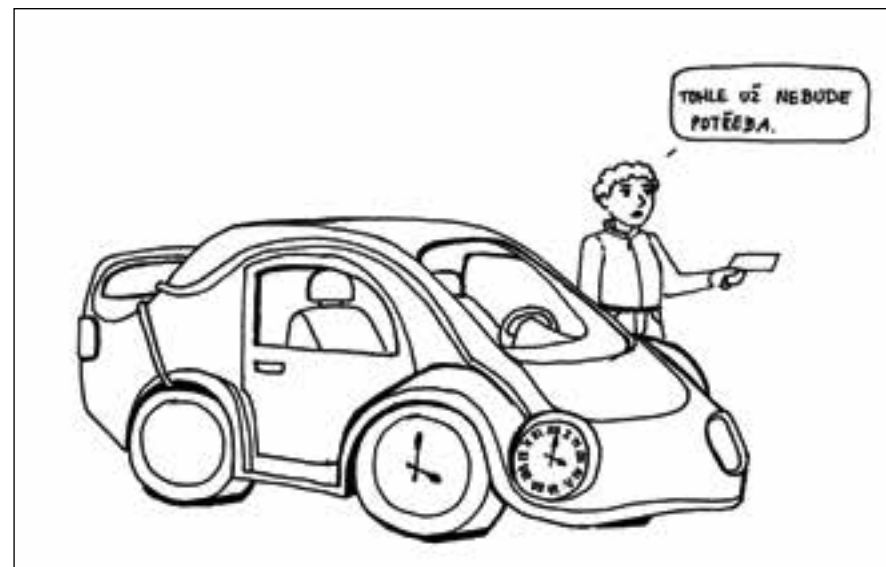
předměty obránců tak zůstal zasypaný pod destrukcemi stropu a střechy v tzv. pompejské situaci. Při výzkumu byla nalezena úplná destrukce kachlových kamen, stojících kdysi v rohu místnosti (rekonstruovat se podařilo více než 100 exemplářů kachlů), a také ohromné množství železných předmětů, hřebů, zámků, zbraní, pilníku aj.

Mezi početnou kolekcí železných předmětů vyniká především jeden – jednoduchá palná zbraň zhotovená z bronzu, tzv. píšťala, jež svůj název získala díky podobnosti s hudebním nástrojem. V průřezu je osmiboká, se zesíleným ústím a zápalným kanálkem na horní ploše, který ústí na jejím konci do zápalného otvoru. Pod hlavní vidíme trn s otvorem, který patrně sloužil k upevnění dřevěného stvolu.

Ruční palné zbraně se rozšířily na našem území až po husitských válkách, a tak krátká palná zbraň z Nového hradu představuje díky svému vzniku v polovině 15. století pravděpodobně vůbec jednu z nejstarších palných zbraní na našem území.

BT

Předměty v zemi ukryté

Využil snad nájemný vrah obdoby létajícího DeLoreanu?

*Délka hlavně je 16,4 cm, její ráže 15 mm.
Vzácná zbraň je vystavena ve stálé expozici
Vlastivědného muzea v Šumperku.*

Venoušek z Postřelmova

*Vlastivědné muzeum v Šumperku
Inv. č. AS 10162*

V rámci výstavby nového úseku rychlostní komunikace I/44, obchvatu obce Postřelmova, byl v roce 2003 pod hlavičkou Vlastivědného muzea v Šumperku proveden rozsáhlý předstihový záchranný archeologický výzkum v trase budoucí komunikace. V období od února do srpna archeologové odkryli a prozkoumali 632 nejruznějších archeologických objektů nejčastěji datovaných do mladší doby kamenné, tedy neolitu.

V sídlištních objektech z této lokality, jako byly soustavy kůlových jam, některé tvořící celé půdorysy tzv. dlouhých domů, a zásobní a sídlištní jámy, bylo nalezeno množství materiálu datovaného především do kultury s lineární keramikou, méně pak do mladší kultury s moravskou malovanou keramikou. Mezi nejčastějšími nálezy, jako jsou běžné keramické nádoby (nebo jejich fragmenty) a kamenné nástroje, vyčníval především ten z objektu číslo 23. Zde se podařilo objevit unikátní keramickou úchytku misky ve tvaru lidské (mužské) hlavy, tzv. postřelmovského Venouška.

Plastika, znázorňující hlavu a horní část trupu lidské postavy, představuje unikátní zobrazení člověka z období mladší doby

kamenné na Šumpersku. Obličej je velmi hrubě modelován, k určení pohlaví může posloužit vyrytý kosočtverec již na těle mísy – jedná se tedy nepochybně o hlavu muže.

Předpokládá se, že na okraji misky byly původně nejspíše čtyři takto modelované hlavičky a nádobka pravděpodobně sloužila ke kultovním účelům. Analogii k tomuto nálezu může být např. obdobně tvarovaná mísa nalezená ve středním Německu u města Köthen (ta má ovšem místo hlaviček úchytky ve tvaru malých mističek posazených na okraji jinak poměrně honosně zdobené misky). V jámě s č. 23 bylo nalezeno také torzo vaničky obdélného půdorysu, což je pro Moravu poměrně unikátní objev, obdobné hranaté vaničky jsou nalézány např. na Slovensku.

Pochází tedy postřelmovský Venoušek vůbec z našeho území, nebo jej sem přinesl nějaký šaman při svých cestách po Evropě? Miska s hlavičkami mohla sloužit, obdobně jako nádobka z Německa, k nějakým šamanským rituálům s halucinogenními látkami. A kde se vlastně ztratily zbývající tři hlavičky z této misky?

BT

*Plastika je vyrobena z jemně plavené hlíny šedohnědé barvy, má výšku 66 mm a šířku 45 mm.
Originál plastiky spolu s replikou pravděpodobné podoby celé keramické nádoby je vystaven ve stálé expozici Vlastivědného muzea v Šumperku.*

Slovo závěrem

Čtenář se mohl v katalogu seznámit s různými sbírkovými předměty a jejich příběhy. Osudy některých z nich snad inspirovaly, vedly k zamyšlení. Ať už se jednalo o předměty, u kterých nemáme tušení, jak se v našem regionu ocitly, o věci, které mnohá léta čekaly hluboko v zemi na své objevení a vyzvednutí, aby mohly svědčit o minulosti, předměty spjaté s legendou či pověstí, nebo zkrátka o kuriozity, u kterých zůstává rozum stát, všechny nám mohou pomoci nahlédnout něco z minulosti jesenických a rychlebských hor a jejich podhůří. Historii a kulturu místa nám totiž v některých případech mohou více přiblížit záležitosti nedořešené, otevřené, s mnoha nezodpovězenými otázkami, než dobře zdokumentovaná fakta a úplné příběhy, můžeme-li vůbec o úplnosti ve smyslu historického poznání hovořit.

Záměrem publikace bylo mimo jiné popularizovat téma (nejen) muzejních sbírek a přizvat žáky, studenty i širokou veřejnost k odhalování minulých záhad. Budeme rádi, když se některá tajemství podaří vysvětlit, budeme rádi za každou hádanku, na kterou nalezneme odpověď. Kniha tím neztratí svůj smysl, naopak – naplní tím svůj účel. Laskavý čtenář do redakce napíše svůj list s řešením, informaci o dalších záhadných předmětech, doplní neznámý údaj či zašle jen prostý nápad či myšlenku. Jistě se přitom nemusíme bát, že dalším generacím žádná tajemství nenecháme. I kdybychom společně našli odpovědi na všechny otázky, z minulosti se jistě vynoří další...

Pavel Rušar
editor publikace

Prameny a literatura

Depot porcelánových a skleněných předmětů v Zálesí

Muzejní evidence

Dva bronzové meče z obou jesenických stran

HALAMA, Jakub: *První nález meče typu Königsdorf na Moravě. Doba popelnicových polí a doba halštatská*. In: Příspěvky z XI. konference. Podbrdsko – Miscelanea 2. Příbram 2011, s. 87–101.

JUCHELKA, Jiří – RYCHLÝ, Milan: *Nález století u Staré Červené Vody*. In: Jesenicko, vlastivědný sborník 22. Jeseník 2021, s. 153–155.

STOCKHAMMER, Philipp: *Zur Chronologie, Verbreitung und Interpretation urnenfelderzeitlicher Vollgriff-schwerter*. Tübingen 2004.

Dvě sekerky z období Velké Moravy

DOSTÁL, Bořivoj: *Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*. Praha 1966.

GOŠ, Vladimír: *Slovanské osídlení severní Moravy*. In: Rodná země. Sborník k 100. výročí Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám V. Nekudy. Brno 1988, s. 181–190.

HALAMA, Jakub: *Dvě raně středověké sekerky z podhůří Jeseníků a Králického Sněžníku*. In: Severní Morava, vlastivědný sborník 101. Šumperk 2015, s. 61–65.

NOVÁK, Jan – PETR, Libor – TREML, Václav: *Late-Holocene human-induced changes to the extent of alpine areas in the East Sudetes, Central Europe*. The Holocene 20, 2010, č. 6, s. 898–903, Fig. 1, Tab. I.

Fajánsové albarello

KUDELOVÁ, Mária: *Fajánsové albarello... aneb co bylo ozdobou šumperských lékáren v minulosti*. In: Kulturní život Šumperka 36, září 2014, s. 1–2.

PAJER, Jiří: *Novokřtěnské fajánse z Moravy 1593–1620*. Strážnice 2011, s. 66.

Fotografie busty Tomáše Garrigua Masaryka

BERKOVÁ Miluše – LIPENSKÁ, Kristina – ŠELIGOVÁ, Kamila: *Masaryčka – Devadesát let*. Šumperk 2018.

FILIP, Zdeněk – SPURNÝ, František: *Historie pomníku T. G. Masaryka v Šumperku*. In: Severní Morava, vlastivědný sborník 59. Šumperk 1990, s. 15–22.

Hornický kahan

LNĚNIČKOVÁ, Jitka: *Olejová svítidla*. 2. část. Světlo 12, 2009, č. 3, s. 52–54.

LOWAG, Josef: *Pradědovy pověsti*. Štíty 2013, s. 70–75.

Kachel z Bludovečku

ELIÁŠ, Jan: *Bludov – proměny feudálního sídla v místě a čase*. In: Severní Morava, vlastivědný sborník 73. Šumperk 1997, s. 3–24.

GOŠ, Vladimír: *Unikátní kachel z Bludovečku*. In: Severní Morava, vlastivědný sborník 73. Šumperk 1997, s. 54.

Karl Dankwart – Marie s dětátkem

KOZIEL, Andrzej: *Dankwart (Tanquart, Tanguart, Tancquard, Dankhart, Danquart) Karl (Carolus)*. In: Malarstwo barokowe na Śląsku 2. Wrocław 2017, s. 349–358.

PETRÁSEK, Jan: *Nowo odkryty obraz Karla Dankwarta znaleziony na śmietnisku*. Nyskie Szkice Muzealne 13, 2020, s. 47–51.

Kamenná dělová koule z třicetileté války

ČAPKA, Viktor – NIESNER, Tomáš: *Hrad Sovinec*. Bruntál 2017.

ČERMÁK, Miroslav – KLUČINA, Petr – VILÍM, Jan: *Kronika dobývání hradu Sovince*. Jeneč 2007.

Klíč k palné zbrani z hradu Rabštejna

LUGS, Jaroslav: *Ruční palné zbraně*. Praha 1956.

SPURNÝ, František a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Severní Morava*. Praha 1983.

VASÍČEK, Antonín: *Klíč z Rabštejna*. In: Severní Morava, vlastivědný sborník 93. Šumperk 2007, s. 42–43.

Klíč z Rychleb

GOŠ, Vladimír: *Soubor železných předmětů a zbroje z hradu Rychleb ve Slezsku*. Vlastivědný věstník Moravský 28, 1976, č. 3, s. 293–300.

KOURL, Pavel – PRIX, Dalibor – WIHODA, Martin: *Rychleby a Pustý zámek*. In: Hrady českého Slezska. Brno 2000, s. 313–335.

Kristus nad Šumperkem

FILIPOVÁ, Milena: *Šumperské veduty*. Šumperk 2020, s. 64–65.

Státní okresní archiv (SOKA) Šumperk, fond Archiv města Šumperk, inv. č. 2789, poř. č. 135, kartotéka 31. Kartotéka evidence obyvatel: Ta–Te. 1915–1941, č. 531–532. Online: <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=803713E94DE111E3943FB8CA3A7430A7> [cit. 1. 11. 2023]

SOKA Šumperk, fond Archiv města Šumperk, inv. č. 2789, poř. č. 144, kartotéka 32. Kartotéka evidence obyvatel: Vo–Vz. 1915–1941, č. 531–532. Online: <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=1A0EE6094DE211E3943FB8CA3A7430A7> [cit. 1. 11. 2023]

SOKA Šumperk, fond Městský národní výbor Šumperk, inv. č. N, poř. č. 17, kartotéka 5. Odsunová kartotéka: Š–T, 1945–1946, č. 193. Online: <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=0F8356E6A43811E39B0FB8CA3A7430A7> [cit. 1. 11. 2023]

SOKA Šumperk, fond Městský národní výbor Šumperk, inv. č. N, poř. č. 18, kartotéka 6. Odsunová kartotéka: U–V, 1945–1946, č. 358. Online: <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=85B7EEFEA43811E39B0FB8CA3A7430A7> [cit. 1. 11. 2023]

Kterému Ondřejovi patřilo pečetidlo?

ČERNÝ, Václav: *Pohledy do dějin Staroměstska*. Ústí nad Orlicí 2011.

KREJČÍKOVÁ, Jarmila – KREJČÍK, Tomáš: *Úvod do české sfragistiky*. Ostrava 1989.

MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich a kol.: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk 1993.

MÜLLER, Karel – HALAMA, Jakub: *Nález středověkého pečetidla*. In: Severní Morava, vlastivědný sborník 108. Šumperk 2022, s. 51–53.

Láhev ve tvaru sedícího faraona

BÉM, Mojmir a kol.: *Svědkové starých časů*. Olomouc 2015, s. 162–163.

Lambrechtův hygienický meteorologický rádce

Himmel und Erde. *Illustrierte naturwissenschaftliche Monatsschrift* XX. Berlin 1908, s. 578.

Malíř Jeseníků Josef Vater. Ač podepsán, přece nepoznán

Muzejní evidence

Margareta 1938, fotografie z Holčovic

GRAW, Julius: *Die Stadt Zuckmantel, Kreis Freiwaldau und Umgebung in der Sudetenkrise 1938*. Cloppenburg 2008.

HORNIŠER, Igor: *Sousedství na hranici: Bruntálsko v letech 1938–1946*. Bruntál 2015.

KOLÁŘ, Ondřej: *Z minulosti Holčovic*. Holčovice 2022, s. 30.

Maska hanby z Ludvíkova

FRANCEK, Jindřich: *Zločin a trest v českých zemích*. Praha 1999, s. 177.

WEISER, Erwin: *Drei Schandmasken im Museum der Stadt Freudenthal*. Freudenthaler Ländchen 2, 1922, č. 12, s. 92–94.

Medaile cyklistického spolku Thesalia

DVOŘÁČEK, Libor – POLÁCH, Drahomír a kol.: *Historie šumperského sportu*. Šumperk 2012.

Měděný sekeromlat z pravěku

DOBEŠ, Miroslav – FIKRLE, Marek – DRECHSLER, Aleš – FALTÝNEK, Karel – FOJTÍK, Pavel – HALAMA, Jakub – JARŮŠKOVÁ, Zuzana – KALÁBEK, Marek – LANGOVÁ, Jana – SCHENK, Zdeněk – ŠPANIHEL, Samuel – PEŠKA, Jaroslav: *Eneolitická měděná industrie na Moravě. Nové a staronové nálezy ve světle stávajících poznatků o vývoji středoevropské metalurgie*. Památky archeologické 110, 2019, s. 5–58.

HALAMA, Jakub: *Měděná sekera pravěkého stáří z Velkých Losin a s ní spojené záhady*. In: Podesní, vlastivědný časopis 18. Velké Losiny 2015, s. 3–7.

JASŠ, Richard: *Kostel sv. Jana Křtitele ve Velkých Losinách. Historická ročenka Velké Losiny 2002, 1/V./2003, vydáno k výročí 400 let velkolosinského farního kostela*. Historická ročenka Velké Losiny 2003.

SKUTIL, Josef: *Dva archeologické dotazy*. In: Archeologické rozhledy č. 8, 1956, s. 252–253.

Mědirytina, pohled na Bruntál s Uhlířským vrchem, s Pannou Marií Bruntálskou

ŠTĚPÁN, Václav: *Historie zámku Bruntál*. Bruntál 2009.

ULLRICH, Josef: *Volkssagen aus dem Gesenke*. Nürnberg 1993, s. 207–210.

Menasova ampule

KOUŘIL, Pavel: *Menasova ampule z hradu Rychleby (?) ve Slezsku*. In: Pro arte: sborník k počtě Ivo Hlobila. Praha 2002 s. 15–19.

Nález pokladu římských mincí

HLAS, Jindřich – KIECOŇ, Marek: *Nálezová zpráva o archeologickém průzkumu*. Ostrava 2015 (Interní tisk Národního památkového ústavu).

KAŠPAROVÁ, Dagmar – MILITKÝ, Jiří: *Depot římských denárů ze Zátoru (okr. Bruntál)*. Folia numismatica 30, 2016, č. 2, s. 79–104.

Neznámá osoba s vedutou piaristického kláštera v Bílé Vodě

FALTIČKO, Josef: *„Primus Silessiss induxit Scholas Pias“*. *Stavební dějiny piaristické koleje s kostelem Navštívení Panny Marie v Bílé Vodě u Javorníku*. In: Jesenicko, vlastivědný sborník 23. Jeseník 2022, s. 5–19.

OLŠOVSKÝ, Jaromír: *Jakub Arnošt z Lichtenštejna-Kastelkornu*. In: Paměť Slezska: Památky a pamětové instituce českého Slezska v 16. až 19. století. Opava 2011, s. 161.

PETRÁSEK, Jan: *Portrét neznámé osoby spjaté s piaristickým klášteřem v Bílé Vodě*. In: Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Průvodce po lokalitách. Olomouc 2022, s. 142–144.

Nově objevené fotografie pomníku císaře Františka Josefa I. v Supíkovcích

FRIEMEL, Hilda a kol.: *Saubsdorf. Nördlingen 1980*. Mährisch-schlesische Presse, 7. 12. 1898, s. 3.

Norimberská panna

NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír: *Zpráva o nevíře. O historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy*. Šumperk 2010.

Obraz dobývání Vodní tvrze Švédy a kamenný kříž jesenického kata

PETRÁSEK, Jan: *Třicetiletá válka a její důsledky na Jesenicku. Prameny, stav bádání a jeho další možnosti*. Slezský sborník CXXII / 2024, č. 1 (v tisku).

MUSIL, Roman: *Kati a katovny na Jesenicku v 17. a 18. století*, Jesenicko, vlastivědný sborník 2. Jeseník 2001, s. 5–15.

NEUBAUEROVÁ, Michaela: *Přirůstková kniha muzea v Jeseniku se zápisem o získání tzv. katova kříže*. In: Země a její muzeum. Slezské zemské muzeum a muzejní tradice českého Slezska. Opava 2014, s. 175.

Orientální zbraň v Šumperku

DURDÍK, Tomáš: *Bronzová hlavička palčátu z Plzně*. Archeologica historica 15, 1990, s. 419–424.

GOŠ, Vladimír: *Nález středověkého palčátu v Šumperku*. In: Severní Morava, vlastivědný sborník 65. Šumperk 1993, s. 59.

Palná zbraň z Nového hradu

DOUBRAVSKÝ, Zdeněk: *Palná zbraň z Nového Hradu*. Kulturní život Šumperka 6, červen 2014, s. 1–2.

GOŠ, Vladimír: *Archeologové na Novém Hradu u Kopřivné na Šumpersku*. Vlastivědný věstník moravský 44, 2002, č. 2, s. 183–187.

GOŠ, Vladimír: *Kamna na Novém Hradě u Hanušovic*. In: Severní Morava, vlastivědný sborník 91. Šumperk 2006, s. 49–51.

Portrét velmistra Ampringena

IRGANG, Winfried: *Freudenthal als Herrschaft des Deutschen Ordens 1621–1725*. In: Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens, Band 25. Bonn-Godesberg 1971, s. 226–234.

MÜLLER, Karel: *Katalog erbů Řádu německých rytířů ve sbírkách Muzea v Bruntále*. Bruntál 2010, s. 20–21.

ULLRICH, Josef: *Volkssagen aus dem Gesenke*. Nürnberg 1993, s. 214–215.

VÁŘKA, Marek: *Rytířské řády. Historie a současnost*. Hodonín 2013, s. 29–34.

Pozůstatky obuvi šlechtického potomka?

GOŠ, Vladimír: *Archeologický výzkum kostela Zvěstování Panny Marie v Šumperku*. In: Šumperk – město a jeho obyvatelé. Šumperk 1996, s. 59–68.

HLAVÁČEK, Petr: *Unikátní nález bot v Šumperku*. Severní Morava, vlastivědný sborník 67. Šumperk 1994, s. 55–58.

POLÁCH, Drahomír: *O pohřbívání v dominikánském klášteře v Šumperku*. In: Historické toulky Šumperskem III. Štíty 2018, s. 130–146.

Předloha Kutzerovy ztracené sošky Jezerního pastýře z Rejvízu

JOANIDIS, Sotiris: *Rejvív a báje z okolí*. Rejvív 2006, s. 152–161.

LOWAG, Josef: *Slezské lidové a hornické pověsti z Jeseníků*. Štítý 2010, s. 7–15, 19–30.

MATELA, Matěj: *Voda v původních německých pověstech Jeseníků a podhůří*. In: XX. svatováclavské setkání v Jeseníku. Voda v Jeseníkách a na Jesenicku: sborník referátů. Jeseník 2020 s. 44–54.

PETER, Anton: *Volksthümliches aus Österreichisch-Schlesien: Sagen und märchen. Bräuche und Volksglaube II*. Troppau 1867, s. 91–98.

SCHENKOVA, Marie: *Slezská sochařská rodina Kutzerů*. Opava 2002.

WEISER, Erwin: *Bernhard Kutzer – der schlesische Riemenschneider*. Freudenthaler Ländchen 23, 1944, č. 3, s. 17–20.

Psotníkový čepeček

Muzejní evidence

Replika tzv. čarodějnické stolice

NEUBAUEROVÁ, Michaela: *Čarodějnické procesy na Jesenicku*. Líbeznice 2020.

PEŇÁZOVÁ, Jarmila: *Replika tzv. čarodějnické stolice*. In: Země a její muzeum. Slezské zemské muzeum a muzejní tradice českého Slezska. Opava 2014, s. 419.

Rokoková skříň ze zámku Janský Vrch

Muzejní evidence

Ruská nábojová brašna z první světové války s kapesními hodinkami a částí projektilu

Muzejní evidence

Rychleby v Rychlebech

Kol. aut.: *Čti Rychleby a Králický Sněžník*. Jeseník 2022, s. 53.

Sekyrka z drahokamu

BÉM, Mojmír a kol.: *Svědkové starých časů*. Olomouc 2015, s. 162–163.

Sesterské kostely

FILIPOVÁ, Milena: *Sesterské kostely v Petrově a Rapotíně*. In: Severní Morava, vlastivědný sborník 103. Šumperk 2017, s. 58–60.

POLÁCH, Drahomír: *Vyprávění o sesterských kostelech v Rapotíně a Petrovicích (Petrov nad Desnou)*. In: Historické toulky Šumperskem I. Štítý 2017, s. 94–101.

Sklenička se zednářskými motivy

ČECHUROVÁ, Jana: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*. Praha 2002.

SADILEK, Jacob – LNĚNIČKOVÁ, Jitka: *České zednářské sklo*. Praha 2021.

Tajemná lurdská jeskyně

NEUBAUEROVÁ, Michaela – MACHÁČEK, Pavel: *Zmizelé Jesenicko 3. díl: Poutní místa*. Jeseník 2021, s. 187.

Údajný Beethovenův dopis

Muzejní evidence

Údajný návrh Maďarského pomníku

ABT, Lukáš: *Atlas jesenických pramenů a jiných drobných památek*. Jeseník 2017.

Velké Losiny – otazníky kolem příběhu Pramátí

LENDÁ, Pavel: *Byl Franz Grillparzer opravdu ve Velkých Losinách?* In: Severní Morava, vlastivědný sborník 15. Šumperk 1967, s. 64–66.

POLÁCH, Drahomír: *Je velkolosinský zámek místem děje slavné Grillparzerovy tragédie Pramátí?* In: Historické toulky Šumperskem II. Štítý 2017, s. 130–145.

VÁCLAVEK, Ludvík: *Loupežníci na Losinách?* In: Severní Morava, vlastivědný sborník 14. Šumperk 1966, s. 57.

Venoušek z Postřelmova

BEIER, Hans-Jürgen – EINICKE, Ralph: *Linienbandkeramik (LBK)* In: Das Neolithikum im Mittelbe-Saale-Gebiet und in der Altmark. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 4. Wilkau-Hasslau 1994, s. 27–47.

GOŠ, Vladimír: *Osada z mladší doby kamenné u Postřelmova*. Severní Morava, vlastivědný sborník 89. Šumperk 2005, s. 3–10.

Zlomek hunského kotle

JANÁK, Vratislav – RATAJ, Petr: *Pravěká minulost Bruntálu a jeho horského okolí*. In: Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické 64, 2015, č. 1, s. 1–20.

WEISER, Erwin: *Der Henkelteil eines Skythenkessels aus Bennisch*. Freudenthaler Ländchen 3, 1923, č. 3, s. 17–19.

Zlomek opukového reliéfu z Petrových kamenů

BIERMANN, Gottlieb: *Geschichte der Herzogthümer Troppan und Jägerndorf*. Teschen 1874, s. 576.

HAVELKA, Jan: *Cesty po Moravě*. Valašské Meziříčí 1883, s. 87.

MATELA, Matěj: *Ďáblova nevěsta, kolikrát jsi líhala se svým galánem na Petrových kamenech? Třetí nejvyšší vrchol Jeseníků v legendách i ve světle vědy*. Kulturní revue Olomouckého kraje 3, 2017, s. 24–28.

NEUBAUEROVÁ, Michaela: *Čarodějnické procesy na Jesenicku*. Líbeznice 2020.

ŠVĚDA, Karel: *Zajímavý nález u Petrových kamenů*. Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 8, 1982, č. 1, s. 10.

Zur geneigten Theilnahme an den auf den 13. und 14. August am hiesigen Königlichen katholischen Gymnasium abzuhaltenden öffentlichen Prüfungen und Redeübungen ladet hiermit ehrerbietigst und ergebenst ein der Director der Anstalt, Professor Scholz. Neisse 1845, s. 12.

Žena s vázou a Spící pierot

HABÁNOVÁ, Anna (ed.): *Mladí lvi v kleci*. Liberec 2013.

KIRKOSOVÁ, Lenka: *Kurt Hallegger – šumperský rodák. K 50. výročí úmrtí malíře (8. 7. 1901 Šumperk – 10. 10. 1963 Mnichov). O umělcově tvorbě v severomoravském regionu*. Severní Morava, vlastivědný sborník 99. Šumperk 2013, s. 45–49.

KIRKOSOVÁ, Lenka: *„Ukryté tváře“ Kurta a Amei Halleggerových ve sbírce Vlastivědného muzea v Šumperku*. Severní Morava, vlastivědný sborník 100. Šumperk 2014, s. 82–84.

MALIVA, Josef: *Kurt Hallegger – moravský účastník výstav spolku Prager Sezession*. Severní Morava, vlastivědný sborník 94. Šumperk 2008, s. 9–16.

Obsah

Předmluva 9

Slovo úvodem 11

Artefakt, kuriózní či symbolický 13

Norimberská panna	14
Menasova ampule	16
Kapesní hodinky a části projektilu	18
Žena s vázou a Spící pierot	22
Kristus nad Šumperkem	26
Psovníkový čepeček	28
Sklenička se zednářskými motivy	32
Zlomek opukového reliéfu z Petrových kamenů	34
Replika tzv. čarodějnické stoly	36
Rokoková skříň ze zámku Jánův Vrch	38
Pozůstatky obuvi šlechtického potomka?	40
Maska hanby z Ludvíkova	42

Víme něco, ale nevíme mnoho 45

Fotografie busty Tomáše Garrigua Masaryka	46
Tajemná lurdská jeskyně	48
Rychleby v Rychlebech	50
Medaile cyklistického spolku Thesalia	52
Fajánsové albarello	54
Nové objevené fotografie pomníku císaře Františka Josefa I. v Supíkovcích	56
Údajný Beethovenův dopis	58
Karl Dankwart – Marie s dětátkem	62
Údajný návrh Maďarského pomníku	64
Neznámá osoba s vedutou piaristického kláštera v Bílé Vodě	66
Margareta 1938, fotografie z Holčovic	68
Lambrechtův hygienický meteorologický rádce	70
Láhev ve tvaru sedícího faraona	74
Malíř Jeseníků Josef Vater. Ač podepsán, přece nepoznán	78

Pověsti, mýty, legendy 83

Kamenná dělová koule z třicetileté války	84
Hornický kahan, JSH, 1796	86
Mědirytina, pohled na Bruntál s Uhlířským vrchem, s Pannou Marií Bruntálskou	88
Sesterské kostely	90
Velké Losiny – otazníky kolem příběhu Praměti	94
Předloha Kutzerovy ztracené sošky Jezerního pastýře z Rejvízu	96
Obraz dobývání Vodní tvrze Švédy a kamenný kříž jesenického kata	98
Klíč z Rychlebu	104
Kachel z Bludověcku	106

Předměty v zemi ukryté 109

Dva bronzové meče z obou jesenických stran	110
Dvě sekerky z období Velké Moravy	112
Měděný sekeromlat z pravěku	114
Zlomek hunského kotle	116
Orientální zbraň v Šumperku	118
Kterému Ondřejovi patřilo pečeti?	120
Depot porcelánových a skleněných předmětů v Zálesí	124
Sekyrka z drahokamu	128
Klíč k palné zbraně z hradu Rabštejna	129
Nález pokladu římských mincí	130
Palná zbraň z Nového hradu	132
Venoušek z Postřelmova	134

Slovo závěrem 137

Prameny a literatura 138

Záhadné předměty jesenických sbírek

Editor

Mgr. Pavel Rušar

Autoři

Mgr. Lukáš Abt (LA), Mgr. Jakub Halama, Ph.D. (JH), Mgr. Igor Hornišer (IH),
Mgr. Pavlína Janíčková (PJ), Mgr. Michaela Kollerová (MKo), Mgr. Mária Kudelová (MKu),
Mgr. Kristina Lipenská (KL), Pavel Macháček (PM), Mgr. Květoslava Málková, Ph.D. (KM),
Mgr. Matěj Matela (MM), Mgr. Jan Petrásek (JP), Mgr. Pavel Rušar (PR),
Mgr. Milan Rychlý (MR), Mgr. Barbora Tomešová (BT)

Jazykové korektury

Mgr. Matěj Matela

Digitalizace, fotografie

Ing. Petr Horák, Mgr. Jan Petrásek, Bc. Luděk Wünsch, Petra Kozáková,
Mgr. Markéta Rušarová. Autorkou fotografií Menasovy ampule ze s. 16 a 17
je Hana Hučková, Slezské zemské muzeum.

Ilustrace

Eliška Sobalová (s. 12, 67, 83, 121, 129),
Alina Kozub (s. 28, 29, 58, 59, 70, 71, 74, 75),
Nela Roušarová (s. 117, 131),
Hesni Borovoy (s. 18, 19, 100, 101, 124, 125).

Grafická úprava a sazba

Mgr. Kamila Reichmannová

**Vydal Olomoucký kraj, Jeremenkova 1191/40a,
779 00 Olomouc, www.olkraj.cz**

Náklad 500 kusů, 1. vydání

Tisk a knihařské zpracování provedla

TISKÁRNA LELKA, s.r.o.
Hodonínská 975, 696 17 Dolní Bojanovice

Olomouc 2023
ISBN 978-80-7621-067-7

Kurátor sbírkového fondu, návštěvník muzea i čtenář vlastivědné publikace jsou obvykle rádi, pokud se mohou o artefaktu dozvědět co nejvíce informací – odkud se vzal, k čemu se používal, jaký je jeho osud. Aspekt záhadnosti, zajímavosti a příslib tajemství však mohou být pro všechny tři zmíněné osoby ještě zajímavější. Tajemno a neznámo totiž odedávna přitahují lidskou pozornost, probouzí zvědavost, chuť k objevování...